

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Τετάρτη, 10 Απριλίου 2024
18.00΄

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Αίθουσα Τελετών

Εναρκτήρια τελετή

Χαιρετισμοί

Πρύτανης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών Καθηγητής Γεράσιμος Σιάσος

Κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών Καθηγητής Δημήτριος Δρόσος

Δήμαρχος Αθηναίων Καθηγητής Χάρης Δούκας

Πρόεδρος του Τμήματος Φιλοσοφίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών Καθηγήτρια Βάνα Νικολαΐδου-Κυριανίδου

Πρόεδρος της Ελληνικής Φιλοσοφικής Εταιρείας Καθηγήτρια Ελένη Καλοκαιρινού

Ομιλίες

Σωκράτης Δεληβογιατζής, Καθηγητής Φιλοσοφίας, Διευθυντής του Διεθνούς Κέντρου Ερευνών πάνω στο Φανταστικό ΑΠΘ.

«Πόλεμος, Εξουσία, Πολιτική»

Ισμήνη Κριάρη, Ομότιμη Καθηγήτρια του Συνταγματικού Δικαίου του Παντείου Πανεπιστημίου.

«Η μετατροπή των νοημάτων σε περίοδο πολέμου»

Πέμπτη, 11 Απριλίου 2024

9.00' - 15.00'

Αμφιθέατρο Δρακόπουλου, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Β' Συνεδρία

- Θεματική:** Απόψεις για τον πόλεμο στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία
- Προεδρείο:** Ιωάννης Καλογεράκος – Παναγιώτης Ι. Ηλιόπουλος
- 9.00-9.15** Μιχαήλ Μαντζανάς, Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής και Βυζαντινής Φιλοσοφίας
«Φιλοσοφικές οπτικές του Ηρακλείτειου αποσπάσματος 'πόλεμος πατήρ πάντων'»
- 9.15-9.30** Άννα Λάζου, Αν. Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ
«Ο πόλεμος της Λυσιστράτης κατά τον Andrew D. Irvine, 'Φυσικά και είναι χυδαίο. Είναι πόλεμος'»
- 9.30-9.45** Νίκος Ταμπάκης, Δρ Φιλοσοφίας, Διπλ. Μηχ. ΕΜΠ
«Ο πόλεμος ως μορφή αλληλεπίδρασης και η ηρακλείτεια εκδοχή του»
- 9.45-10.00** Χρήστος Γιαπιτζάκης, Αν. Καθηγητής, Ιατρική Σχολή, ΕΚΠΑ
«Ο άριστος βίος εμπεριέχει την ειρήνη κατά τους Επικούρειους»

Γ' Συνεδρία

- Θεματική:** Απόψεις για τον πόλεμο στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία (2)
- Προεδρείο:** Άννα Λάζου – Γεωργία Σερμαμόγλου
- 10.00-10.15** Παναγιώτα Ξηρογιάννη, Δρ Φιλοσοφίας
«Η Παθολογία του Πολέμου κατά τον Θουκυδίδη»
- 10.15-10.30** Παναγιώτης Ι. Ηλιόπουλος, Δρ Φιλοσοφίας, Μέλος ΕΔΙΠ,
Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
«Η διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης στην Πολιτεία κατά τον Σενέκα»
- 10.30-10.45** Ιωάννης Καλογεράκος, Καθηγητής, Τμήμα Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ
«Πόλεμος και ειρήνη στην προσωκρατική εικόνα του κόσμου»
- 10.45-11.00** Ευαγγελία Μαραγγιανού, Καθηγήτρια Αρχαίας Ελληνικής
Φιλοσοφίας, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ
«Πόλεμος και ειρήνη στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία»
- 11.00-11.30** Συζήτηση
- 11.30-12.00** Διάλειμμα

Δ' Συνεδρία

- Θεματική:** Ο δίκαιος πόλεμος στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία – Οι αξίες και ο πόλεμος
- Προεδρείο:** Ευαγγελία Μαραγγιανού – Μιχαήλ Μαντζανάς

- 12.00-12.15 **Ιωάννα Τριπουλά**, Φιλολόγος, Δρ Φιλοσοφίας
«**Η ηθική του πολέμου μέσα από την αρχαιοελληνική επική και δραματική ποίηση**»
- 12.15-12.30 **Γεωργία Σερμαμόγλου**, Αν. Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Πατρών
«**Υπάρχει δίκαιος πόλεμος; Μια σύγχρονη ανάγνωση της πλατωνικής θέσης**»
- 12.30-12.45 **Αθηνά Δ. Μιράσγεζη**, Δρ Φιλοσοφίας, Διδ. ΕΑΠ
«**Η αξία της ανθρώπινης ζωής και ο πόλεμος**»
- 12.45-13.00 **Θωμάη Ράγια**, Υποψ. Διδάκτωρ Φιλοσοφίας ΑΠΘ
«**Το υψηλό στην τέχνη ως έκφραση κατάφασης στο ζην μέσα από το αισθητικό σμίλευμα του πολεμικού γίνεσθαι**»

Ε' Συνεδρία

- Θεματική:** Η διαλεκτική πολέμου και ειρήνης
- Προεδρείο:** Γιάννης Μήτρου – Αθηνά Δ. Μιράσγεζη
- 13.00-13.15 **Ιωάννης Ι.Ν. Χατζόπουλος**, Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου
«**Πόλεμος και Ειρήνη από μαθηματική άποψη**»
- 13.15-13.30 **Χρυσάνθη Κεχρολόγου**, Δρ Φιλοσοφίας ΑΠΘ
«**Το διαρκώς 'ανεπίκαιρο' του αντίπαλου δέους**»
- 13.30-13.45 **Δημήτριος Τζωρτζόπουλος**, Δρ Φιλοσοφίας, Συγγραφέας
«**Η διαλεκτική πολέμου και ειρήνης στον Χέγκελ με επίκαιρες σημάνσεις**»
- 13.45-14.15 **Προσκεκλημένος ομιλητής**
Θεόδωρος Γεωργίου, Καθηγητής Πολιτικής Φιλοσοφίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
«**Η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στον πόλεμο και την ειρήνη**»
- 14.15-15.00 **Συζήτηση**

Πέμπτη, 11 Απριλίου 2024

17.00' – 21.30'

Αμφιθέατρο Δρακόπουλου, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στ' Συνεδρία

- Θεματική:** Συλλήψεις του πολέμου
- Προεδρείο:** Εμμανουήλ Περάκης – Δημήτριος Τζωρτζόπουλος
- 17.00-17.15 **Ελένη Καραμπατζάκη**, Αφ. Αν. Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
«**Αρχαία Στοά και Μάρκος Αυρήλιος. Οντολογικές, ανθρωπολογικές και ηθικές περί πολέμου αντιλήψεις**»
- 17.15-17.30 **Δημήτρης Αντ. Σιδεράς**, Ομότιμος Καθηγητής Καρδιολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
«**Βιολογική ερμηνεία του πολέμου**»

- 17.30-17.45 **Ιωάννης Δημολιάτης**, τ. Αν. Καθηγητής Υγιεινής και Ιατρικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
και **Παναγιώτης Αναστασόπουλος**, InEmbryo, Πρότυπο Κέντρο Προγεννητικής Διάγνωσης και Εμβρυϊκού Ελέγχου, Αθήνα
«**Το θεώρημα του φράχτη. Ειρήνη δεν είναι απλά η απουσία πολέμου: Η οπτική της Υγείας**»
- 17.45-18.00 **Ιωάννης Μήτρου**, Δρ ΑΠΘ, Διδάσκων στην ΣΚΤ, ΑΠΘ, Ψυχαναλυτής
«**Ο πόλεμος στην εποχή της επικράτησης των 'τεχνικών εικόνων'** (Flusser). **Η κατασκευή της πραγματικότητας και το πραγματικό**»

Z' Συνεδρία

- Θεματική:** Συλλήψεις του πολέμου (2)
- Προεδρείο:** Γεώργιος Στείρης – Ελένη Καραμπατζάκη
- 18.00-18.15 **Χαράλαμπος Κράλλης**, Διδάκτορας και Μεταδιδάκτορας ΕΚΠΑ
«**Πολιτική και πόλεμος στη φιλοσοφική σκέψη του Κονδύλη**»
- 18.15-18.30 **Λάμπρος Ι. Παπαγιάννης**, Δρ Φιλοσοφίας, Assistant Professor, Department of Greek Studies, Faculty of European Languages and Cultures, GDUPS
«**Αρμονία και αποδόμηση: η φιλοσοφική διάσταση ετερότητας**»
- 18.30-18.45 **Μαριάννα Μπενετάτου**, Δρ, Επισκέπτρια Καθηγήτρια στο Beijing University
«**Πόλεμος και ειρήνη κατά τον Σούντζι**»
- 18.45-19.00 **Μιχάλης Κατσιμίτσας**, Δρ και Επιστημονικός συνεργάτης/διδάσκων ΕΚΠΑ, Μεταφραστής
«**Μια υπαρξιστική θεώρηση του πολέμου και της ειρήνης: Jorge Portilla και Jean-Paul Sartre**»
- 19.00-19.30 Συζήτηση
- 19.30-20.00 Διάλειμμα

H' Συνεδρία

- Θεματική:** Συλλήψεις του πολέμου (3)
- Προεδρείο:** Μαρία Βενετή – Μιχάλης Κατσιμίτσας
- 20.00-20.15 **Απόστολος Σταβέλας**, Δρ Φιλοσοφίας, Επιστημονικός Υπεύθυνος Προγραμμάτων e-Learning ΕΚΠΑ
«**Για την ηδονή του πολέμου και της ήττας**»
- 20.15-20.30 **Φώτης Καγγελάρης**, Δρ Ψυχοπαθολογίας, Université de Paris, Συγγραφέας
«**Ο πόλεμος ως έκφραση του διχασμένου υποκειμένου**»
- 20.30-21.00 **Προσκεκλημένος ομιλητής**
Κωνσταντίνος Κωτσιόπουλος, Καθηγητής Κοινωνιολογίας του Χριστιανισμού, ΑΠΘ
«**Το πρόβλημα του πολέμου. Κοινωνιολογικές και Θεολογικές διερευνήσεις**».

Παρασκευή, 12 Απριλίου 2024

9.00' -15.00'

Αμφιθέατρο Δρακόπουλου, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Θ' Συνεδρία

- Θεματική:** Τέχνη, τεχνική, πόλεμος
- Προεδρείο:** Θωμάς Συμεωνίδης – Παναγιώτα Ράπτη
- 9.00-9.15** Δανάη Καλογερή, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο μεταπτυχιακό «Ιστορία της Φιλοσοφίας και των Ιδεών», ΕΚΠΑ
«Γεννήθηκαν βιαίως: Η διασταύρωση δημιουργικής διαδικασίας και πολέμου»
- 9.15-9.30** Ευαγγελία Δαναδάκη, Ερευνητικός Εταίρος, GCAS College Dublin
«Ηθικές και αισθητικές διαστάσεις στην Χάνα Άρεντ: Η κριτική λειτουργία της τέχνης»
- 9.30-9.45** Γεώργιος Δρίτσας, Υποψ. Διδάκτωρ, Τμήμα Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ
«Από τις πρώτες σύγχρονες εφευρέσεις στα όπλα μαζικής καταστροφής: Μια γενεαλογία της δυτικής τεχνικής από τον Σπύρο Κυριαζόπουλο»
- 9.45-10.00** Κατερίνα Μανδρώνη, Δρ Ιστορίας της Τέχνης, Καθηγήτρια στο Ευρωπαϊκό Σχολείο Βρυξελλών III
«Αποσωματοποιημένες φωνές στη ζωγραφική: Γκόγια, Ευρωπαϊκή Πρωτοπορία στον Μεγάλο Πόλεμο, Anselm Kiefer»

I' Συνεδρία

- Θεματική:** Επιδράσεις των μεγάλων πολέμων στην τέχνη
- Προεδρείο:** Λένα Τάτλα – Χριστίνα Π. Φίλη
- 10.00-10.15** Γεράσιμος Σταματέλος, Υποψ. Διδάκτωρ Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
«Πικρόχολοι πόλεμοι και 'εις άντρον βαθύ Ειρήνη': ο πόλεμος και η ειρήνη στη λογοτεχνία»
- 10.15-10.30** Ευφροσύνη Ρούπα, Ιστορικός Εφαρμοσμένων Τεχνών και Ντιζάιν
«Κατανάλωση και αισθητικές τάσεις στο περιθώριο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου»
- 10.30-10.45** Παναγιώτης Πάγκαλος, Αν. Καθηγητής, Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
«Πόλεμος και Πολιτισμός»
- 10.45-11.00** Κωνσταντίνος Μωραΐτης, Δρ., Ομότιμος Καθηγητής Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Μέλος της Ε.Φ.Ε., της Ε.Ε.Α., της U.I.A., αντιπρόεδρος του Ελληνικού τμήματος του ICOMOS
«Μακάβριος Ρομαντισμός και Αποκάλυψη Τώρα: από τους νεκρούς της

μάχης του Eylau, στη σφαγή της Χίου και τον συνεχή, έως σήμερα, βομβαρδισμό της Guernica»

- 11.00-11.30 Συζήτηση
11.30-12.00 Διάλειμμα

ΙΑ΄ Συνεδρία

- Θεματική:** Ο πόλεμος στην τέχνη - Νεότερες και σύγχρονες συλλήψεις του πολέμου
Προεδρείο: Κωνσταντίνος Μωραΐτης – Παναγιώτης Πάγκαλος
- 12.00-12.15 **Θωμάς Συμεωνίδης**, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών
«Σχήματα αρνητικότητας. Η αισθητική του πολέμου στους Adorno, Derrida και Rancière»
- 12.15-12.30 **Χριστίνα Π. Φίλη**, τ. Καθηγήτρια Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου
«Ο Μεγάλος Πόλεμος όπως απεικονίστηκε από σημαντικούς ζωγράφους»
- 12.30-12.45 **Μαρία-Νεφέλη Πανέτσου**, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Economics and Administration of Arts and Cultural Activities του Πανεπιστημίου Ca' Foscari di Venezia
«Η Μεταπολεμική Τέχνη της Ιαπωνίας: Επιπτώσεις του Πολέμου στην Αισθητική της Υλικότητας και Σωματικότητας»
- 12.45-13.00 **Βασιλική Ντζούφα**, Δρ ΕΚΠΑ
«Το αναπόφευκτο του πολέμου: Η προσέγγιση του Εμίλ Σιοράν στο φιλοσοφικό του έργο *Précis de Décomposition*»
- 13.00-13.15 **Μιλτιάδης Βάντσος**, Καθηγητής Χριστιανικής Ηθικής, Θεολογική Σχολή, ΑΠΘ
«Η πατερική διδασκαλία για τη συμμετοχή του Χριστιανού στον πόλεμο»

ΙΒ΄ Συνεδρία

- Θεματική:** Νεότερες και σύγχρονες συλλήψεις του πολέμου (2)
Προεδρείο: Βάνα Νικολαΐδου-Κυριανίδου – Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης
- 13.15-13.30 **Όλγα-Χαριτωμένη Μιχάλη**, Υπ. Διδάκτωρ Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Δικηγόρος ΔΣ Άρτας
«Ευρωπαϊκός Συνταγματικός Πατριωτισμός και 'δημόσια χρήση της ιστορίας'. Τι μας διδάσκουν οι πόλεμοι;»
- 13.30-13.45 **Σοφία Κ. Ηλιοπούλου**, Δρ Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου του Λονδίνου, Διδάσκουσα στο Τμήμα Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ
«Η σχέση μέσων και σκοπών και η ηθική του πολέμου»
- 13.45-14.00 **Γεώργιος Ν. Πολίτης**, Καθηγητής Κοινωνικής Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ
«Πόλεμος, ηθική ευθύνη και η 'σωστή πλευρά της Ιστορίας'»
- 14.00-14.15 **Νίκος Βλαχάκης**, Διδάκτορας Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου "Σβετί Κλήμεντ Όχριντσκι", Γενικός Σύμβουλος Επικοινωνίας Β΄, Επικεφαλής του Γραφείου Δημόσιας Διπλωματίας στην Ελληνική Πρεσβεία Βουκουρεστίου

«Από τον μη-πόλεμο στη μη-Ειρήνη: Όψεις της διεθνούς τάξης του 21ου αιώνα».

14.15-15.00 Συζήτηση

Παρασκευή, 12 Απριλίου 2024

17.00' -21.00'

Αμφιθέατρο Δρακόπουλου, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΙΓ' Συνεδρία

- Θεματική:** Νεότερες και σύγχρονες συλλήψεις του πολέμου (3)
- Προεδρείο:** Σπύρος Μακρής – Κωνσταντίνος Δημητρακόπουλος
- 17.00-17.15 **Ιωάννης Χαρίτος**, Μεταπτυχιακός φοιτητής Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ
«Η κριτική της βίας στον *Walter Benjamin*: Θέσεις κριτικές και προτάσεις στο περί βίας ερώτημα σήμερα»
- 17.15-17.30 **Ευαγγελία Σέμπου**, Δρ Πολιτικής επιστήμης, Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης
«Ο πόλεμος στη σκέψη του *Εγέλου*»
- 17.30-17.45 **Παναγιώτα Βάσση**, Δρ Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια ΕΚΠΑ
«Πόλεμος και Ειρήνη στη μετα-ψυχροπολεμική εποχή. Ο *Φουκουιάμα* μεταξύ *Χέγκελ* και *Καντ*»
- 17.45-18.00 **Αλεξάνδρα Δεληγιώργη**, Ομότιμη Καθηγήτρια Φιλοσοφίας ΑΠΘ
«Ο ανάρτης ως ο 'ληστής του δάσους' μαχόμενος για υπερίσχυση του παντός στη θεωρία του πολιτικού του *Καρλ Σμιτ* (1932-1962)»

ΙΔ' Συνεδρία

- Θεματική:** Νεότερες και σύγχρονες συλλήψεις του πολέμου (4) – Για μια εκπαίδευση της ειρήνης
- Προεδρείο:** Αλεξάνδρα Δεληγιώργη – Γιάννης Πρελορέντζος
- 18.00-18.15 **Ιωάννης Σ. Χριστοδούλου**, Δρ Φιλοσοφίας, Λέκτωρ Φιλοσοφίας, Τμήμα Κλασικών Σπουδών και Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου
«Φιλοσοφία της μη σύγκρουσης: μια Φιλοσοφία της Παιδείας για την ειρήνη»
- 18.15-18.30 **Κώστας Ν. Τσιαντής**, Ομότιμος Καθηγητής Φιλοσοφίας και Διδακτικής της Τεχνολογίας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
«Ο κόσμος της ειρήνης και του δικαίου στο πολιτικό όραμα του *Τζον Κέννεντι* και η ανάπτυξη διεθνών θεσμών για την πραγμάτωσή του»
- 18.30-18.45 **Σπύρος Μακρής**, Αν. Καθηγητής Πολιτικής Θεωρίας, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας και Ερευνητικός Εταίρος, Σχολή Παγκοσμίων Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Σάσσεξ
« Η 'γενεαλογία' του πολιτικού στη σκέψη και το έργο του *Carl Schmitt*:

	Πόλεμος, ανταγωνισμός, ντεσιζιονισμός και <i>Großraum</i>
18.45-19.00	Ελένη Καλοκαιρινού, Καθηγήτρια Φιλοσοφίας «Καθ' οδόν προς την πρόοδο της ανθρωπότητας. Σκέψεις για την αιώνια ειρήνη του Ιμμάνουελ Καντ»
19.00-19.15	Χαρίλαος Χάρακας, Docteur d'État en droit, Paris II, Sorbonne, Panthéon. «Η Πολεμολογία στην υπηρεσία τής Ειρήνης».
19.15-19.45	Συζήτηση
19.45-20.15	Διάλειμμα

ΙΕ' Συνεδρία

Θεματική:	Απόψεις Νεοελλήνων Φιλοσόφων για τον πόλεμο
Προεδρείο:	Κωνσταντίνος Πέτσιος – Ελένη Καλοκαιρινού
20.15-21.00	Προσκεκλημένος ομιλητής Κωνσταντίνος Πέτσιος, Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής και Νεοελληνικής Φιλοσοφίας, Αντιπρόεδρος της ΕΦΕ « “Το φαινόμενο του πολέμου” και οι “κοινωνικές αντινομίες” : Από τον Γεώργιο Σκληρό και τον Δημήτρη Γληνό στον Παναγιώτη Κονδύλη»
21.00-21.15	Συμπεράσματα – Λήξη του Συνεδρίου

13ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

10, 11 και 12 Απριλίου 2024

Πανεπιστήμιο Αθηνών – κεντρικό κτίριο

Πανεπιστημίου 30

Προσκεκλημένοι ομιλητές

Σωκράτης Δεληβογιατζής, Καθηγητής Φιλοσοφίας, Διευθυντής του Διεθνούς Κέντρου
Ερευνών πάνω στο Φαντασιακό ΑΠΘ

E-mail: sodelis4@gmail.com

«Πόλεμος, Εξουσία, Πολιτική»

Ισμήνη Κριάρη, Ομότιμη Καθηγήτρια του Συνταγματικού Δικαίου του Παντείου Πανε-
πιστημίου

E-mail: ikri@panteion.gr

«Η μετατροπή των νοημάτων σε περίοδο πολέμου»

Κωνσταντίνος Πέτσιος, Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής και Νεοελληνικής Φιλοσοφίας,
Αντιπρόεδρος της ΕΦΕ

E-mail: kpetsios@uoi.gr

«“Το φαινόμενο του πολέμου” και οι “κοινωνικές αντινομίες”:

Από τον Γεώργιο Σκληρό και τον Δημήτρη Γληνό στον Παναγιώτη Κονδύλη»

Κωνσταντίνος Κωτσιόπουλος, Καθηγητής Κοινωνιολογίας του Χριστιανισμού ΑΠΘ

E-mail: kkotsiop@past.auth.gr

«Το πρόβλημα του πολέμου. Κοινωνιολογικές και Θεολογικές προσεγγίσεις»

Θεόδωρος Γεωργίου, Καθηγητής Πολιτικής Φιλοσοφίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

E-mail: th-georgiou@outlook.com

«Η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στον πόλεμο και την ειρήνη»

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

Βάντσος Μιλτιάδης, Καθηγητής Χριστιανικής Ηθικής και Βιοηθικής, Θεολογική Σχολή Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

E-mail: mvantsos@past.auth.gr

Η πατερική διδασκαλία για τη συμμετοχή του Χριστιανού στον πόλεμο

Περίληψη

Ενώ η ηθική θεώρηση του πολέμου είναι από χριστιανική άποψη σαφής, καθώς ο Χριστός όχι μόνο καταδικάζει τη βία και τον πόλεμο, αλλά κηρύττει και την αγάπη προς τον εχθρό, η συμμετοχή του Χριστιανού σε αυτόν καθίσταται ένα δύσκολο ζήτημα, όταν αυτός καλείται ως πολίτης μιας χριστιανικής πολιτείας, του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους, να υπερασπιστεί τη ζωή, τους οικείους και την ελευθερία του. Οι Πατέρες της Εκκλησίας, χωρίς να αμφισβητούν την εναντίωση της χριστιανικής διδασκαλίας στον πόλεμο, κατανοούν την ανθρώπινη αδυναμία στην εφαρμογή της. Έτσι, διακρίνουν σαφώς τον φόνο που πραγματοποιείται στον πόλεμο λόγω της υποχρέωσης υπεράσπισης της πατρίδας και της ελευθερίας από άλλες μορφές φόνου. Μολονότι τον κρίνουν με επιείκεια, καθώς αναγνωρίζουν τη δυσκολία αποφυγής του, επισημαίνουν την ανθρώπινη αποτυχία στην τήρηση του ευαγγελικού λόγου, γι' αυτό και τον αντιλαμβάνονται ως πράξη που απαιτεί μετάνοια και συγχώρεση. Η προσέγγισή τους δεν αποσκοπεί στην ηθική δικαίωση της συμμετοχής στον πόλεμο ούτε στην καταδίκη της, αλλά στην πνευματική θεραπεία του ανθρώπου και στην αποκατάσταση της σχέσης του με τον Θεό και τον συνάνθρωπο.

Βάσση Παναγιώτα, Δρ Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια ΕΚΠΑ

E-mail: yvassi@yahoo.gr

Πόλεμος και Ειρήνη στη μετα-ψυχροπολεμική εποχή.

Ο Φουκουγιάμα μεταξύ Χέγκελ και Καντ

Περίληψη

Η οπτική γωνία κάθε φιλοσόφου προσφέρει έναν ξεχωριστό φακό μέσω του οποίου μπορούμε να κατανοήσουμε τη δυναμική του πολέμου και της ειρήνης. Η περίπτωση του Francis Fukuyama εκκινεί στο ζήτημα που μας ενδιαφέρει από το «Τέλος της Ιστορίας» [*The End of History?*] (1989), *The End of History and the Last Man* (1992)] και καταλήγει στην «Ταυτότητα» [*Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment* (2018)]. Εξάλλου, η αρχική ιδέα του Fukuyama για το «Τέλος της Ιστορίας» δεν υποδήλωνε την κυριολεκτική διακοπή όλων των συγκρούσεων ή πολέμων, αλλά την εκτίμηση ή και προσδοκία του ότι η φιλελεύθερη δημοκρατία είχε θριαμβεύσει ως κυρίαρχη ιδεολογία, σηματοδοτώντας το τελικό/άνωτατο σημείο της ιδεολογικής εξέλιξης της ανθρωπότητας. Αυτή η εκτίμηση δεν σήμαινε το τέλος των πολέμων ή των συγκρούσεων, πολύ περισσότερο δεν σήμαινε το εγγειανό «τέλος» ούτε την ουτοπία της «Παγκόσμιας Ειρήνης» του Καντ. Μάλιστα, στο τελευταίο του έργο και στην πρόσφατη αρθρογραφία του, τονίζει πως επείγει να κατανοήσουμε τον ρόλο της ταυτότητας στη διαμόρφωση της σύγχρονης συνείδησης. Η οπτική του Fukuyama δεν συνιστά αυτοαναίρεση, όπως ορισμένως πιστεύεται. Στην παρούσα εισήγηση θα διαυγάσουμε τη θέση του που αποτελεί σταθερή προσήλωση στις αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας και των αρχών του Διαφωτισμού, αλλά και εμπλουτισμό της αρχικής άποψής του για τη δυνατότητα

της ειρήνης στον μετα-ψυχροπολεμικό κόσμο. Η μετατόπιση της θεώρησης του στοχαστή, μετά την εκδήλωση ή αναζωπύρωση πολέμων ταυτότητας, αλλά και του φαινομένου Τραμπ στις Η.Π.Α., έγκειται στην αναγνώριση της αναγκαιότητας του εθνικού κράτους, ακόμη και σε έναν παγκόσμιο φιλελεύθερο κόσμο, για διάφορους λόγους. Στην παρούσα εισήγηση θα αποσαφηνίσουμε κριτικά τις θέσεις αυτού του σύγχρονου πολιτικού φιλοσόφου που «συνομιλεί» ταυτόχρονα με το έργο κλασικών φιλοσόφων (Hegel, Kant), στον βαθμό που δύνανται να γονιμοποιήσουν και να διευρύνουν την οπτική μας σχετικά με τον πόλεμο και την ειρήνη στον σύγχρονο κόσμο.

Βλαχάκης Νίκος, Διδάκτορας Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Σόφιας “Σβετί Κλήμεντ Όχριντσκι”, Γενικός Σύμβουλος Επικοινωνίας Β’, Επικεφαλής του Γραφείου Δημόσιας Διπλωματίας στην Ελληνική Πρεσβεία Βουκουρεστίου

E-mail: nicolaos_vlahakis@yahoo.fr

Από τον μη-πόλεμο στη μη-Ειρήνη: Όψεις της διεθνούς τάξης του 21ου αιώνα **Περίληψη**

Είναι και πάλι δυνατός ένας πόλεμος σαν αυτούς του 20ού αιώνα; «Αδύνατη η ειρήνη, απίθανος ο πόλεμος» έγραψε ο Ρέιμοντ Αρόν το 1947 για τον Ψυχρό Πόλεμο. Τι γίνεται όμως σήμερα, που τα θέατρα των συγκρούσεων πολλαπλασιάζονται στην Ουκρανία και την Μέση Ανατολή και ιδιαίτερα στην περιοχή του Ινδο-Ειρηνικού; Τι γίνεται όταν οι μεγάλες δυνάμεις δεν διστάζουν πλέον να αναλάβουν τον κίνδυνο του πολέμου;

Σε πρόσφατο δοκίμιό του με τίτλο «Η επιστροφή του πολέμου» (Le retour de la guerre), ο Φρανσουά Χάισμπουργκ ισχυρίζεται ότι η σκιά του πολέμου είναι πλέον παρούσα, από τους συμβατικούς πολέμους μέχρι την ιδεολογική αντιπαράθεση μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Κίνας, συμπεριλαμβανομένης της σύγκρουσης στον κυβερνοχώρο. Υποβαθμισμένη στρατηγικά, μπερδεμένη από την πανδημία, η ευρωπαϊκή ήπειρος βρίσκεται στη δίνη ενός νέου πολέμου εντός του εδάφους της, που τείνει να ξεφύγει από το πλαίσιο μιας περιφερειακής κρίσης, αποκτώντας χαρακτηριστικά πλανητικής σύγκρουσης. Από το 1945, και ενώ η Ευρώπη βίωνε τη νεωτερική εκδοχή μιας καντιανής “διαρκούς ειρήνης” στον υπόλοιπο πλανήτη, έλαβαν χώρα συνολικά 146 πόλεμοι με περίπου 30.000.000 νεκρούς, εκ των οποίων τα τρία τέταρτα ήταν άμαχοι. Ο φιλόσοφος Π. Κονδύλης, αρκετά χρόνια πριν, είχε διατυπώσει την άποψη ότι “ο πόλεμος του μέλλοντος θα πάρει ποικίλες μορφές, προκειμένου να αποτυπώσει τις (εχθρικές) σχέσεις ποικίλων πολιτικών υποκειμένων”, ενώ θα έπρεπε ένας “πολυπολικός κόσμος” να είναι ο διάδοχος του διπολικού, αυτό μάλλον καθίσταται δύσκολο, καθώς η εξασφάλιση της τάξης στους “μείζονες χώρους” επαφής των αντίπαλων ηγεμονικών δυνάμεων θα οξύνει αυτές τις συγκρούσεις. Κι ένας τέτοιος μείζων χώρος επαφής είναι η Ουκρανία, μεταξύ Ευρώπης και Ευρασίας.

Το μέγα σχίσμα Ανατολής-Δύσης που χαρακτήριζε ίσως επιβάλλει στο μέλλον ένα Ελσίνκι II, αλλά αυτό ακούγεται αρκετά αισιόδοξο προς το παρόν. Το μεταξύ διάστημα μάλλον θα χαρακτηρίζεται από αυτό που πρόσφατα ονομάστηκε “εποχή της μη-ειρήνης” (The Age of Unpeace).

Γεωργίου Θεόδωρος, Καθηγητής Πολιτικής Φιλοσοφίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
E-mail: th-georgiou@outlook.gr

Η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στον πόλεμο και την ειρήνη

Περίληψη

I. Πόλεμος και ειρήνη: δύο τύποι υπαρξιακής συνύπαρξης των ανθρώπων

Η ειρήνη ως ορθολογική ανθρώπινη κοινωνική μορφή ζωής και ο πόλεμος ως βάρβαρη οργάνωση της ανθρώπινης ζωής συνδέονται (διαμεσολαβούνται) μέσω της οντολογικής διαλεκτικής σχέσης: στο βαθμό που η συνθήκη της ειρήνης εγκαθιδρύεται ο πόλεμος αποκλείεται ως μορφή οργάνωσης της ανθρώπινης ζωής.

II. Πόλεμος και ειρήνη ως δύο τύποι ισχύος (Macht)

Η υπαρξιακή συνθήκη της ειρήνης λειτουργεί ως το πραγματολογικό πλαίσιο για τον θεσμικό εξορθολογισμό της ισχύος. Αντιθέτως στην κατάσταση του πολέμου επικρατεί η προ-λογική βαρβαρότητα της βίας. Η σχέση ανάμεσα στην ορθολογική ισχύ και την πολεμική βία επιβεβαιώνει την διαλεκτική σχέση πολέμου και ειρήνης.

III. Ο πόλεμος ως τύπος ανθρώπινης συνύπαρξης και ως μορφής βίας από την μία και η ειρήνη ως υπαρξιακή συνθήκη του ανθρώπου και ως ορθολογική ισχύς από την άλλη εγγενώς υπάρχουν στην ιστορία της ανθρωπότητας. Η επικράτηση του ενός ή του άλλου συστήματος (δηλ. του πολέμου ή της ειρήνης) εξαρτάται από την αντίληψη για τον Άλλον.

Γιαπιτζάκης Χρήστος, Αναπληρωτής Καθηγητής, Ιατρική Σχολή, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Email: cyari@med.uoa.gr

Ο άριστος βίος εμπεριέχει την ειρήνη κατά τους Επικούρειους

Περίληψη

Ο φιλόσοφος Επίκουρος ενδιαφέρθηκε να απελευθερώσει τον νου των ανθρώπων από τις παράλογες και ανόητες δοξασίες, που προέρχονται από μάταιες ελπίδες και περιττές επιθυμίες, ώστε να βιώσουν «ειρήνην και άταραξίαν και έλευθερίαν» (Λουκιανός, Αλέξανδρος ή Ψευδομάντις 47). Με την μέθοδο της αντικειμενικής παρατήρησης που χρησιμοποιούσε, ο Επίκουρος θεωρούσε τον πόλεμο ως αίτιο πόνου, ταραχής και δυστυχίας στους ανθρώπους και διαφωνούσε με τις κενές δοξασίες άλλων φιλοσόφων, όπως ο Ηράκλειτος, ότι δήθεν ο πόλεμος είναι ο πατέρας των πάντων, ή ο ιδρυτής της Στοάς Ζήνων, που δίδασκε ότι ο πόλεμος και η ειρήνη είναι δήθεν έργα της θείας πρόνοιας και ειμαρμένης. Οι Επικούρειοι ακολούθησαν τον φιλόσοφο δρόμο του Επικούρου και υποστήριξαν την σημασία της ειρήνης για την ευδαιμονική ζωή. Ο επικούρειος Φιλόδημος ανέφερε ότι «βίος ούτος άριστος έφ' ᾧ ή πλείστη συνείη ευημερία και ειρήνη και ελαχίστη παρενοχλούσα φροντίς» (*Περί Οικονομίας*, XIII), ενώ στον πόλεμο «οί πολλοί προβάτων τρόπον έν ταίς παρατάξεσιν απόλλυνται» (*Περί Θανάτου*, 29.1). Ο Ρωμαίος επικούρειος Λουκρήτιος έγραψε το περίφημο έργο του 7400 στίχων «Περί της φύσεως των πραγμάτων» (*De rerum natura*, DRN) σε μια εποχή κατά την οποία γίνονταν εμφύλιοι πόλεμοι στην ρωμαϊκή επικράτεια και ο φιλόσοφος ποιητής κατέκρινε τον αλληλοσπαραγμό και εκθειάζε την ειρήνη, ζητώντας συμβολικά από την θεά του έρωτα Αφροδίτη να γοητεύσει τον θεό του πολέμου Άρη και να φέρει γαλήνια ειρήνη στους Ρωμαίους («*placidam Romanis pacem*», DRN I 28-43). Η επίδραση των στίχων του

ήταν τόσο μεγάλη, που φάνηκε μόλις τρεις δεκαετίες αργότερα. Όταν ο πρώτος αυτοκράτορας, ο Αύγουστος, καθιέρωσε την *pax romana*, την ρωμαϊκή ειρήνη, ως πολιτιστικό ιδεώδες της αυτοκρατορικής Ρώμης, στην ουσία υιοθετούσε το επικούρειο, ειρηνικό και φιλόανθρωπο πνεύμα του Λουκρήτιου.

Δαναδάκη Ευαγγελία, *Research Fellow, GCAS College Dublin*

E-mail: evangelia.danadaki@gmail.com

Ηθικές και αισθητικές διαστάσεις στη Χάνα Άρεντ: Η κριτική λειτουργία της τέχνης

Περίληψη

«Για πολλά χρόνια γνώριζα Γερμανούς που δήλωναν πως ντρέπονται που είναι Γερμανοί. Μπήκα συχνά στον πειρασμό να τους απαντήσω πως ντρέπομαι που είμαι άνθρωπος. Αυτή η στοιχειώδης ντροπή, την οποία μοιράζονται πολλοί άνθρωποι από διάφορες εθνικότητες, είναι αυτό που τελικά απομένει ως αίσθηση διεθνούς αλληλεγγύης, χωρίς να έχει ακόμα βρει επαρκή πολιτική έκφραση». Χάνα Άρεντ (*Essays in Understanding*, 1994).

Εκκινώντας από το πρόβλημα του κακού, με τη συγκεκριμένη παρουσίαση θα υπογραμμίσω τη σημασία αναστοχασμού του ανθρώπινου στην ηθική και αισθητική υποστηρίζοντας την κριτική λειτουργία της τέχνης. Η θεωρητική θεμελίωση του επιχειρήματος θα στηριχτεί στην πολιτική θεωρία της Χάνα Άρεντ και πιο συγκεκριμένα στις θέσεις της για την τέχνη και την έννοια της γεννητικότητας (*natality*). Σύμφωνα με την Άρεντ, το συμβάν της γεννητικότητας είναι ένα οντολογικό και όχι μεταφυσικό ή βιολογικό συμβάν που αποτελεί την οντολογική θεμελίωση του πολιτικού και ταυτόχρονα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η γεννητικότητα θα υπογραμμιστεί ως ένα θαύμα που όπως σημειώνει στην *Ανθρώπινη Κατάσταση* μπορεί να σώσει τον κόσμο και τη δημόσια σφαίρα από καταστροφές εκφράζοντας επίπεδα πολιτικής αλληλεγγύης και ευθύνης. Με τη εισήγησή μου θα επιχειρήσω να συνδέσω την έννοια της γεννητικότητας με την πολιτική δράση στο αισθητικό καθεστώς της τέχνης. Ειδικότερα, το ερώτημα που επιθυμώ να διερευνήσω είναι το εξής: Με τι τρόπο η τέχνη προσεγγίζει το πρόβλημα του κακού και συγκεκριμένα του πολέμου εκφράζοντας μια κριτική θέση συμμετοχής και ευθύνης; Ερμηνεύοντας καλλιτεχνικά παραδείγματα, σκοπός μου είναι να αναδείξω πως η τέχνη υπονομεύει τη λογική του πολέμου και του κυρίαρχου-κυριαρχικού υποκειμένου και λειτουργεί ως ηθική και πολιτική πράξη ενδυναμώνοντας την κίνηση προς το σχηματισμό μιας κοινής ανθρωπότητας (*common humanity*).

Δεληγιώργη Αλεξάνδρα, *Ομότιμη Καθηγήτρια Φιλοσοφίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*

E-mail: deligiorgia@gmail.com

Ο αντάρτης ως ο «ληστής του δάσους» μαχόμενος για υπερίσχυση του παντός στη θεωρία του πολιτικού του Καρλ Σμιτ (1932-1962)

Περίληψη

Ο Schmitt με βάση την απαραβίαστη, όπως την θεωρεί, αρχή του Κλάουζεβιτς περί του πολέμου ως συνέχισης με άλλα μέσα της πολιτικής ενός κράτους, διατυπώνει μια δική του θεωρία περί

του αντάρτη, με αφορμή διαλέξεις του τον Μάρτιο του 1962, σε ισπανικά πανεπιστήμια και την επανέκδοση του βιβλίου του *Η έννοια του πολιτικού* (1932), την οποία και διευρύνει, αναφερόμενος στην παγκόσμια πραγματικότητα που συμπεριλαμβάνει στο φάσμα των νόμιμων βάσει του διεθνούς στρατιωτικού δικαίου πολέμων, μορφές εθνικο-απελευθερωτικών ανταποικιοκρατικών πολέμων, αντικαθεστωτικών πολέμων με πρωταγωνιστή τον αντάρτη ως εκφραστή της σχέσης τακτικού και άτακτου στρατού, δίκαιου και άδικου πολέμου, και στόχο, σε εθνικό ή σε διεθνές επίπεδο, την ανατροπή της ισχύουσας κοινωνικο-πολιτικής τάξης.

Στο δίλημμα που προκύπτει από την αποτίμηση του αντάρτη είτε ως θύματος του σύγχρονου μηδενισμού (G.Shroers) είτε ως θύτη (Neblen) που ληστεύει, σκοτώνει και σκοτώνεται ο ίδιος, ο Σμιτ κλίνει προς την άποψη του Έρνεστ Γιούγκερ, πρώην ναζί, ο οποίος στο έργο του *Der Waldgang* (1951) επινοεί τον ληστή του δάσους ως αρχετυπική μορφή αντάρτη ανάλογη με τη αυτή του εργάτη, που περικυκλωμένος από τις μηχανές, δεν πτοείται, βγαίνει στο δάσος ως τον απανταχού τόπο του αγώνα του για υπερίσχυση. Σε πλήρη συμφωνία με τον Μ. Χάιντεγκερ, ο Κ.Σμιτ παραδίδει την νομιμοποίηση του αντάρτη του τεχνικού πολιτισμού από τον νομοθέτη ή τον δημοσιολόγο, στον γνώστη που κρύβει μέσα του έναν θεολόγο ικανό να επικυρώνει την ανομία ως υποκατάστατο της αταξίας.

Προκειμένου να στηρίξει την άποψή του για τον αντάρτη της εποχής της τεχνοδικίας, ο Σμιτ, σε υποσημείωση του βιβλίου του εκφράζει την πρόθεση ερμηνείας εκείνων ειδικά των παραγράφων της *Φιλοσοφίας του κράτους και του δικαίου* του Χέγκελ, που αναφέρονται στις επιπτώσεις της υπερανάπτυξης της τεχνικής για τον αστικό κόσμο. Την εισήγηση θα απασχολήσει ο βαθμός διαστρέβλωσης της χεγκελιανής άποψης στην πιθανολογούμενη ερμηνεία της από τον Καρλ Σμιτ.

**Δημολιάτης Γιάννης, τ. αναπληρωτής καθηγητής Υγιεινής και Ιατρικής Εκπαίδευσης,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**
Email: idimolia@uoi.gr

Αναστασόπουλος Παναγιώτης, InEmbryo, Πρότυπο Κέντρο Προγεννητικής Διάγνωσης και Εμβρυϊκού Ελέγχου, Αθήνα
www.inembryo.gr, panasta@yahoo.com

Το θεώρημα του φράχτη. Ειρήνη δεν είναι απλά η απουσία πολέμου: Η οπτική της Υγείας

Περίληψη

Οικογένεια: σφριγηλή ομάδα, καλλιεργούσε τα χωράφια της, ζούσε. Ο πατέρας χωρίζει την περιουσία στα παιδιά του, τους εύχεται «να είστε μονιασμένοι», και πεθαίνει. Ένας γιός πήγε νύχτα και μετατόπισε τα παλουκία τού φράχτη ένα μέτρο μέσα στον αδερφού του. Το βλέπει αυτός, πάει νύχτα και τα βάζει ένα μέτρο μέσα στον αδερφού του. Ο αδερφός του, νύχτα, τα βάζει δύο μέτρα μέσα στον αδερφού του. Ο αδερφός, νύχτα, περίμενε τον αδερφό με καραμπίνα. Δεν ανήκαν πια στην ίδια έσω ομάδα. Τα σύνορα, από ραφές που ενώνουν, μετασχηματίστηκαν σε τομές που χωρίζουν. Τι οφείλει ο ΟΗΕ να κάνει στις συγκρούσεις των παιδιών τού Αβραάμ και του Χριστού;

Όσο στην ηγεσία της ήταν η γενιά που βγήκε από το καμίνι του 2ου Παγκόσμιου Πολέμου, η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας κήρυττε: «Χωρίς ειρήνη και κοινωνική δικαιοσύνη, χωρίς αρκετή τροφή και νερό, χωρίς εκπαίδευση κι αξιοπρεπή κατοικία, και χωρίς να δοθεί στον καθένα

και σε όλους ένας χρήσιμος ρόλος στην κοινωνία κι ένα επαρκές εισόδημα, δεν μπορεί να υπάρξει καμιά υγεία για τους ανθρώπους, καμιά πραγματική ανάπτυξη και καμιά κοινωνική πρόοδος.» (Από το πιο εμπνευσμένο κείμενο υγειακής πολιτικής που γράφτηκε ποτέ: Prerequisites for Health in: *Targets for Health For All*. WHO 1985): «Απελευθέρωση από το φόβο του πολέμου»: Η πιο σοβαρή απειλή κατά της υγείας. Οι νεκροί, τραυματίες και ανάπηροι από έναν **πυρηνικό** πόλεμο υπερβαίνουν κάθε φαντασία. Και τα **συμβατικά** όπλα είναι σήμερα εξίσου φρικιαστική απειλή. **Ειρήνη** δεν είναι μόνον η απουσία πολέμου: είναι επιπλέον μια θετική αίσθηση ευεξίας και ασφάλειας για όλους. Ο Τομέας Υγείας μπορεί πολλά να κάνει.

Πόλεμος: **Ενεργητική Οξεία (και Χρονία) Μαζική Προθανασία** (Δυσθανασία· Δημολιάτης 2018: Πίνακας 2). Απ' τη 16η θέση αιτιών του παγκόσμιου φορτίου νοσηρότητας (Global Burden of Disease) το 1990, αναμένονταν στην 8η το 2020: «Σε πολλές χώρες [...] οι πολεμικές δαπάνες αποτελούν το μεγαλύτερο κονδύλι του προϋπολογισμού. Για παράδειγμα στην Ελλάδα οι δαπάνες για εξοπλισμούς είναι περίπου **50 φορές** μεγαλύτερες από τις δαπάνες για την πανεπιστημιακή παιδεία και έρευνα. Το κεφάλαιο αυτό αποτελεί αναίτια θυσία για την ανάπτυξη των χωρών αυτών και της ανθρωπότητας γενικότερα.» (Ιωαννίδης 2000). Οι επαίοντες της ισορροπίας ειρήνη-πόλεμος μεταξύ έσω-έξω ομάδων κυττάρων του ανθρώπινου σώματος **Ανοσολόγοι**, ίσως αρμοδιότεροι κι απ' τους θεωρητικούς του πολέμου: «Όταν εγώ λέω **κύτταρο**, εσείς να σκέφτεστε **άνθρωπος**. Η φύση του κυττάρου είναι πεπερασμένη και εφήμερη· η φύση του ανθρώπου είναι πεπερασμένη και εφήμερη. Ο κυτταρικός θάνατος, ο ανθρώπινος θάνατος δηλαδή, είναι μια αναπόφευκτη βιολογική διαδικασία.» (Μπατιστάτου 2017): Αυτοομοιότητα κατά κλίμακα.

Δρίτσας Γιώργος, Υποψήφιος Διδάκτορας, Τμήμα Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ
E-mail: dritsas2010@hotmail.com

Από τις πρώτες σύγχρονες εφευρέσεις στα όπλα μαζικής καταστροφής: Μια γενεαλογία της δυτικής τεχνικής από τον Σπύρο Κυριαζόπουλο

Περίληψη

Είναι γεγονός ότι ο πόλεμος ως ένα αρνητικό φαινόμενο της ανθρώπινης κατάστασης, έχει περάσει με τα όπλα μαζικής καταστροφής σε μια κατάσταση, σχεδόν ολικής, αποτροπής, κυρίως όμως εντός του δυτικού κόσμου. Αυτή η κατάσταση, όμως, μπορεί να εγγυηθεί την ύπαρξη της ειρήνης ως αναγκαία συνθήκη ευημερίας εντός των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών αλλά και σε παγκόσμια κλίμακα; Πάνω σε αυτό το ζήτημα και τα ερωτήματα που προκύπτουν τόσο για τα σήμερα όσο και την ίδια τη δυτική τεχνική, εν γένει, αφιέρωσε ένα μεγάλο κομμάτι από το έργο του ο φιλόσοφος ο Σπύρος Κυριαζόπουλος. Πιο συγκεκριμένα, στο έργο του *Η καταγωγή του τεχνικού πνεύματος*, διατυπώνει τη θέση ότι η σύγχρονη τεχνική και η εκπορευόμενη, εξ αυτής, τεχνολογία, ως ολιστικά και οργανικά φαινόμενα που αφορούν από μια μηχανή μέχρι τον τρόπο δημιουργίας ενός έργου τέχνης, οδηγούν σε μια κατάσταση αποπνευματικοποιημένης λατρείας της επιβολής στη φύση, και έτσι καθιστούν τον άνθρωπο ανήμπορο να διαχειριστεί σωστά το λογικό κομμάτι του εαυτού του και των δημιουργημάτων του. Αυτό δε το φαινόμενο λαμβάνει πιο μεγάλη έκταση μετά την ανακάλυψη των σύγχρονων όπλων και δη των πυρηνικών, όπως σχολιάζει στο μεταγενέστερο έργο του, *Τα όπλα της Ευρώπης*. Σε αυτήν την εισήγηση θα εξετάσουμε: α) τη μορφή και τη σημασία της νεωτερικής τεχνικής και β) τον ρόλο και τη θέση του σύγχρονου δυτικού ανθρώπου μέσα στον νέο κόσμο που διαμόρφωσε αυτή.

Ηλιόπουλος Παναγιώτης Ι., Δρ. Φιλοσοφίας, Μέλος ΕΔΙΠ, Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Email: eliop@uoi.gr

Η διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης στην Πολιτεία κατά τον Σενέκα

Περίληψη

Στην πολιτική φιλοσοφία του στωικού Σενέκα, η καταπολέμηση των κοινωνικών και πολιτικών παθών δεν εκβάλλει από μόνη της σε συνθήκες κοινωνικής ειρήνης. Αναγκαία εξίσου είναι η κατάφαση της κατανόησης των ανθρώπων μέσω ενός νέου πνεύματος ανθρωπισμού (humanitas), που αποτελεί δέκταση της αρχαιοστωικής «φιλανθρωπίας». Η “humanitas” στον Σενέκα προβάλλει ως λογική αξίωση, ως διεκδίκηση του ορθού λόγου, και δεν διαθέτει καμία συναισθηματική αναφορά. Μετατρέπεται σε φίλια στάση προς τον άνθρωπο, πλήρως περιεκτική των αρετών, ανεξάρτητα από το φύλο, την κοινωνική θέση, την καταγωγή, καθώς δεν αποξενώνει το ανομοιογενές, δεν συγκρίνει με υποτιμητικό τρόπο, αλλά επιχειρεί να τα εντάξει στην κοινή κοιτίδα, στην «κοινωνία» (societas) της ανθρωπότητας. Στρατεύει τον άνθρωπο στον σκοπό της σοφίας, όπως και στην κοινωνικοποίηση μέσω της αρετής. Έτσι, ακόμη κι όταν οι άνθρωποι δεν καταφέρνουν να συναινούν για το πώς πρέπει να διαβιούν, δεν επιτρέπεται να επηρεάζει η προσωπική τους επιλογή τη συμπεριφορά τους προς τους άλλους. Με σημαντικές παραινέσεις υπέρ των γυναικών και των δούλων, που αφορούν τόσο τη ρωμαϊκή patria όσο και τη στωική Κοσμόπολη, η φιλανθρωπία του Σενέκα αναζητεί το καλό υλικό ανάμεσα στις ψυχές, χωρίς να εξαιρεί κανέναν από την αρετολογική και ευδαιμονολογική προοπτική της. Αντιμετωπίζει τους ανθρώπους ως δυνητικά τέλειους φίλους, ως λογικά όντα, ως ικανούς πολίτες. Επιδιώκει τη φιλία (amicitia), αναγορεύοντας το κοινό (communis), ως αξία, υπεράνω του δημοσίου (publicum). Επομένως, στη θεωρία του φιλοσόφου, δεν έχουμε να κάνουμε με ένα ιδανικό κοινωνικής γαλήνης, με μια πολιτεία «ακίνητων», απαθών και άπραγων σοφών. Αντίθετα, προϋσταται ως πολιτική και ηθική αναγκαιότητα η έντονη δημοκρατικότητα της συμμετοχής, η ενισχυμένη αυτονομία του σοφού αντί της αυτονομίας της εξουσίας, επίσης και η αναγνώριση των κατά άτομο ισχυρών ηθικών αρετών, οι οποίες θα επιφέρουν οφέλη στο κοινωνικό σύνολο.

Ηλιοπούλου Σοφία Κ., Δρ Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, Διδάσκουσα στο Τμήμα Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής, ΕΚΠΑ

E-mail: silioroulou@philosophy.uoa.gr

Η σχέση μέσων και σκοπών και η ηθική του πολέμου

Περίληψη

Στην εισήγησή μου αυτή θα ασχοληθώ κατά κύριο λόγο με ορισμένα προβλήματα κανονιστικής ηθικής που αφορούν τους τρόπους διεξαγωγής του πολέμου. Σημείο εκκίνησης του σχετικού προβληματισμού θα αποτελέσει το άρθρο του αμερικανού φιλοσόφου Thomas Nagel υπό τον τίτλο «Πόλεμος και Σφαγή».¹ Στο άρθρο του αυτό, το οποίο συνέγραψε εν

¹ Τίτλος πρωτοτύπου: ‘War and Massacre’ (στο Thomas Nagel, *Mortal Questions*, Cambridge University Press, 1979, pp 53-74). Μεταφράσεις στα ελληνικά: Τόμας Νέιγκελ, «Πόλεμος και Σφαγή», στο Ελίζαμπεθ Άνσκομπ και Τόμας Νέιγκελ, *Ηθικός πόλεμος, Ηθική εν πολέμω*, Πρόλογος, Μετάφραση: Κωστής Κωβαίος, Εκκρεμές 2002. Thomas Nagel, *Θανάσιμα ερωτήματα*, Μετάφραση: Κατερίνα Κιτίδη, Πολύτροπον 2007.

όσο διαρκούσε ακόμη ο πόλεμος στο Βιετνάμ, ο Nagel ασχολείται με το, κατά την κρίση του, «γενικότερο ηθικό πρόβλημα που εγείρει η διεξαγωγή του πολέμου: το πρόβλημα της σχέσης μέσων και σκοπών».¹

Λαμβάνοντας αφορμή από μεθόδους που είχαν ήδη χρησιμοποιηθεί κατά την διεξαγωγή του πολέμου αυτού αλλά και κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, και τις οποίες θεωρεί από ηθική άποψη απαράδεκτες, επιχειρηματολογεί υπέρ της θέσης ότι πρέπει να τίθενται περιορισμοί στα μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη της νίκης· θεωρεί ότι ορισμένα μέσα, όπως π.χ. η μαζική εξόντωση αμάχων, πρέπει για ηθικούς λόγους να αποκλείονται απολύτως και ανεξαρτήτως των αποτελεσμάτων που θα επιτυγχάνονταν με τη χρησιμοποίησή τους.

Όπως είναι ευνόητο, και όπως καθίσταται εμφανές από τον ίδιο τον Nagel, ο προβληματισμός περί της σχέσης μέσων και σκοπών έχει ευρύτερες διαστάσεις. (Ενδεικτικά: αφορά και θέματα εφαρμοσμένης ηθικής που προκύπτουν εν καιρώ ειρήνης και αποτελεί ένα από τα πεδία αντιπαράθεσης μεταξύ εκπροσώπων της δεοντοκρατίας και υπερασπιστών του ωφελιμισμού ή/και άλλων εκδοχών της συνεπειοκρατίας.) Ως εκ τούτου στην εισήγησή μου θα αναφερθώ και σε κάποιες από αυτές τις πτυχές του εν λόγω προβληματισμού.

Καγγελάρης Φώτης, Διδάκτωρ Ψυχοπαθολογίας Université de Paris, Συγγραφέας
E-mail: kagelarisfotis@gmail.com

Ο πόλεμος ως έκφραση του διχασμένου υποκειμένου

Περίληψη

Ο S. Freud στην περίφημη αλληλογραφία του με τον A. Einstein (1933) με αντικείμενο «Γιατί ο πόλεμος;» επισημαίνει ότι αυτό που είναι πολιτισμός είναι ανασταλτικό του πολέμου, αυτό που είναι παιδεία δεν αφήνει χώρο στον πόλεμο.

Όμως, ο πολιτισμός, λέει, πάλι, ο ίδιος ο Freud, δεν είναι παρά η απόκρυψη συσσωρευμένων επιθετικών τάσεων που αναζητούν διέξοδο στην καταστροφή. Η ενόρμηση του θανάτου γίνεται το σημαίνον της ζωής. Είναι ο πολιτισμός που επιφέρει τον πόλεμο ως απώτατη συνέπεια της θανατηφόρου ενόρμησης.

Οι απόψεις του Ηράκλειτου, του Kant, του Hegel, του Marx, για τον πόλεμο και ιδιαίτερα αυτή του Hobbes φαίνεται να συνηγορούν ότι η ανθρώπινη συνθήκη είναι εντεταλμένη να παράγει ζωή δια του θανάτου. Ανάλογα και οι απόψεις των Foucault, Deleuze, Lacan.

Η προσέγγισή μας αυτή υποστηρίζεται επίσης από την ετυμολογία του σημαίνοντος “πόλεμος” όπως, επίσης, από τα αντίστοιχα σημαίνοντα στη γαλλική και λατινική.

Καλογεράκος Ιωάννης, Καθηγητής, Τμήμα Φιλοσοφίας, Ε.Κ.Π.Α.
E-mail: igkaloge@philosophy.uoa.gr

Πόλεμος και ειρήνη στην προσωκρατική εικόνα του κόσμου

Περίληψη

Ο στοχασμός για τον πόλεμο και την ειρήνη έχει ιδιαίτερη θέση στην προσωκρατική φι-

¹ Τόμας Νέιγκελ, «Πόλεμος και Σφαγή», στο Ελίζαμπεθ Άνσκομπ και Τόμας Νέιγκελ, Ηθικός πόλεμος, Ηθική εν πολέμω, σ. 44

λοσοφία. Οι έννοιες αυτές, ειλημμένες από το κοινωνικοπολιτικό τους πλαίσιο, αξιοποιούνται ιδιότυπα στον φιλοσοφικό στοχασμό για την ερμηνεία της κοσμικής πραγματικότητας και των κανόνων λειτουργίας της, χωρίς βεβαίως να αποστερούνται το πρωταρχικό πλαίσιο εφαρμογής τους. Πρωτίστως η ιδέα του πολέμου προσλαμβάνει κοσμολογικό περιεχόμενο και χρησιμοποιείται για την κατανόηση και εξήγηση του κόσμου και των μεταβολών του, ενώ και η ιδέα της ειρήνης χρησιμοποιείται στο ίδιο πλαίσιο. Η διατύπωση των σχετικών θέσεων πιστώνεται στον Ηράκλειτο. Στην παρουσίαση της συλλογιστικής αυτής επικεντρώνεται η παρούσα ανακοίνωση, η οποία επίσης διερευνά αν το εννοιολογικό δίπολο 'πόλεμος' και 'ειρήνη' αποτυπώνεται με συναφείς όρους και νοηματοδοτείται φιλοσοφικά σε κοσμολογικό πλαίσιο στον στοχασμό και άλλων προσωκρατικών φιλοσόφων.

Καλογερή Δανάη, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο μεταπτυχιακό, «Ιστορία της Φιλοσοφίας και των Ιδεών», ΕΚΠΑ

E-mail: danaikalogeri@outlook.com, dkalogeri@philosophy.uoa.gr

Γεννήθηκαν βιαίως: Η διασταύρωση δημιουργικής διαδικασίας και πολέμου
Περίληψη

Μπορεί ο πόλεμος να παράγει πολιτισμικά προϊόντα; Η νόηση του τελευταίου ως εγγενής πτυχή του ανθρώπινου βίου (Nietzsche, Hegel) και η δημιουργική διαδικασία που προοικονομεί, ταυτίζεται, εναντιώνεται στη βία, συγκρούονται με αντιλήψεις για τις οποίες η τέχνη έπεται της κάλυψης των «βασικών βιοτικών αναγκών». Τι σημαίνει, όμως, η υιοθέτηση της παραπάνω αντίληψης; Ταυτίζεται με τη νόηση του πολέμου ως ηθικού; Μέσω της δημιουργικής διαδικασίας ενδέχεται ο πόλεμος να ωραιοποιείται (φουτουρισμός), αλλά και να ασκείται κριτική σε αυτόν (ντανταϊσμός). Για τη σχολή της Φρανκφούρτης η πολεμική χροιά διαποτίζει τη ζωή και μέσω της τέχνης αντανακλάται η κοινωνική πραγματικότητα (Benjamin, Adorno), ενώ προσεγγίσεις που δεν διαχωρίζουν την τελευταία από την τέχνη, επικεντρώνονται στον αντίκτυπο των μέσων ενημέρωσης και της τεχνολογίας στον πολιτισμό και στο πώς οι τεχνολογικές καινοτομίες διαμορφώνουν τις καλλιτεχνικές αναπαραστάσεις του πολέμου (Baudrillard).

Καλοκαιρινού Ελένη, Καθηγήτρια Φιλοσοφίας, Ηθικής, Βιοηθικής

E-mail: ekalo@edlit.auth.gr

Καθ' οδόν προς την πρόοδο της ανθρωπότητας.
Σκέψεις για την αιώνια ειρήνη του Ιμμάνουελ Καντ

Περίληψη

Ο γερμανός φιλόσοφος Ιμμάνουελ Καντ στο έργο του, **Για την αιώνια ειρήνη** θέτει τον κατ' άλλους επιτεύξιμο στόχο ή το κατ' άλλους μεγαλειώδες ιδεώδες της επίτευξης της αιώνιας ειρήνης. Σύμφωνα με τον Καντ, η αιώνια ειρήνη είναι ένας δύσκολα επιτεύξιμος στόχος στον οποίον εν τέλει θα οδηγηθεί το ανθρώπινο γένος νομοτελειακά, μέσα από ποικίλες και σκόπιμες δράσεις της ανθρωπότητας δια των οποίων θα επέρχεται σταδιακά δικαιοσύνη, ειρήνη και ασφάλεια, πρώτα σε εθνικό, μετά σε διεθνές και στη συνέχεια σε ένα κοσμολογικό επίπεδο. Κατά τη σύλληψη του Καντ, η πορεία αυτή της ανθρωπότητας προς όλο και μια δικαιότερη παγκόσμια κοινωνία, είναι εκείνη που οδηγεί σε όλο και λιγότερους πολέμους, την ειρήνη και τελικά στη βελτίωση του ανθρώπινου γένους.

Καραματζάκη Ελένη, Αφ. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
E-mail: ekaraba700@yahoo.gr

Αρχαία Στοά και Μάρκος Αυρήλιος. Οντολογικές, ανθρωπολογικές και ηθικές περί πολέμου αντιλήψεις

Περίληψη

Σκοπός της ανακοίνωσης αυτής είναι μια συνοπτική παρουσίαση της προσέγγισης των συγκρουσιακών καταστάσεων και φαινομένων στην οντολογία, ανθρωπολογία και ηθική μιας φιλοσοφίας διάρκειας 500 ετών, στην οποία, με εξαίρεση τους Μέσους Στωικούς Παναίτιο και Ποσειδώνιο, διαφαίνεται μια φαινομενική αντίφαση μεταξύ της αποδοχής της οντολογικής ηρακλείειας αρχής περί συνεχών κύκλων καταστροφικών συγκρούσεων και εναρμονισμού αντιθετικών δυνάμεων (κύκλοι εκπυρώσεων και διακοσμήσεων). Η θεωρία αυτή ερείδεται στην θέση περί Ειμαρμένης ως σειράς αδήριτων σχέσεων αιτίας και αποτελέσματος, αλλά και σε μια ανθρωπολογία, η οποία με αφετηρία τις έννοιες της οικειώσεως και της αλλοτριώσεως, απορρίπτει την ύπαρξη εγγενούς ανθρώπινης επιθετικότητας στο 'φύσει' και 'δυνάμει' έλλογο ον χαρακτηρίζοντας όλες τις συγκρούσεις σε ψυχολογικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο ως προϊόντα «φαυλότητας», δηλ. απουσία ελέγχου της συναισθηματικής νοημοσύνης, ιδιαίτερα των επιθυμιών, με την ανάπτυξη του «ορθού λόγου» (recta ratio).

Ο αρχαίος Στωικός εμφανίζεται ως ειρηνιστής στο επίπεδο των σοφών ως δεδομένο και ως αίτημα κατηγορικής προστακτικής στο επίπεδο της φαύλης ιστορίας και καθημερινότητας.

Στο τέλος της ανακοίνωσης θα αναφερθούν ορισμένες απόψεις περί πολέμου του σημαντικότητας του εκπρόσωπου της Νέας Στοάς, του Ρωμαίου αυτοκράτορα Μάρκου Αυρήλιου στα «Τα εις εαυτόν», ο οποίος ανέλωσε μέγα μέρος της ζωής του σε πολέμους, εσωτερικούς και εξωτερικούς, για να τελειώσει τη ζωή του στα γερμανικά δάση της σημερινής Βιέννης.

Κατσιμίτσος Μιχάλης, Δρ και Επιστημονικός συνεργάτης/διδάσκων ΕΚΠΑ, Μεταφραστής
E-mail: mkatsimitsis1@gmail.com

Μια υπαρξιστική θεώρηση του πολέμου και της ειρήνης: Jorge Portilla και Jean-Paul Sartre

Περίληψη

Ο μεξικανός υπαρξιστής Jorge Portilla είναι λίγο γνωστός στην Ελλάδα. Ωστόσο, η φιλοσοφία του, η «αναστολή της σοβαρότητας», παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως όψη της ευρύτερης υπαρξιστικής ηθικής, η οποία αφορά την καθημερινότητα του προσώπου. Συγκεκριμένα, η «σοβαρότητα» μπορεί να θεωρηθεί ότι αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο σχετιζόμαστε με τις αξίες μας, ενώ η «αναστολή της σοβαρότητας» αναφέρεται στην αδυναμία μας να πραγματοποιήσουμε αυτό που έχει σημασία, την εκάστοτε, δηλαδή πραγματική, στιγμή. Έτσι, συνδέεται με την ελευθερία και, κατ' επέκταση, με τον τρόπο που το πρόσωπο στέκεται απέναντι στον κόσμο.

Η παρούσα μελέτη θέτοντας ως πλαίσιο τη σαρτρική προσέγγιση του πολέμου και της ειρήνης ως ευρύτερες καταστάσεις, δηλαδή πραγματικότητες που αφορούν κάθε πρόσωπο στην καθημερινότητά του, επιχειρεί να τις ερμηνεύσει μέσα από την οπτική του Portilla. Ο στόχος είναι διττός: αφενός, να εξεταστούν οι αξίες που προσδίδουν σημασία και, συνακόλουθα, δικαιώνουν τις δύο αυτές καταστάσεις· αφετέρου, να ελεγχθεί ο τρόπος και η δυνατότητα χρήσης της φιλοσοφίας του ως εργαλείου για την κατανόηση του προσώπου μέσα στις συγκεκριμένες, γενικές καταστάσεις της ειρήνης και του πολέμου και τη συνακόλουθη διαμόρφωση της στάσης του απέναντι σε αυτές.

Κεχρολόγου Χρυσάνθη, Δρ Φιλοσοφίας ΑΠΘ

Email: kexrologouxr@yahoo.gr

Το διαρκώς ‘ανεπίκαιρο’ του αντίπαλου δέους

Περίληψη

Είναι ιστορικά επιβεβαιωμένο ότι η μελέτη των πολύπλοκων θεσμικών πλευρών του πολέμου, αποτελεί μια από τις βασικές προϋποθέσεις για την κατανόηση της αρχαίας ιστορίας. Ο φιλόσοφος Ηράκλειτος, προσδίδοντας συμπαντική σημασία στον πόλεμο, πίστευε στη διαρκή αλληλεπίδραση του ενός στοιχείου πάνω στο άλλο, το συνεχή πόλεμο, την διαλεκτική σχέση των πραγμάτων, που έχει ως συνέπεια τη διαρκή αλλαγή.

Ο πόλεμος ιστορικά ιδωμένος, σύμφωνα με τον φιλόσοφο Χέγκελ, αποτελεί συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης ιστορίας, άρα είναι μια αντικειμενική πραγματικότητα που υπερβαίνει κάθε είδος υποκειμενικού ή ατομικού ηθικού *credo*. Η δε μαρξιστική επεξεργασία της πολιτικής σημασίας του πολέμου περιλαμβάνει την ανάλυση της ιστορικής θέσης του πολέμου και - πραξολογικά - την υπόδειξη της στάσης απέναντί του. Εκφράζει δηλαδή τον τρόπο ιδεολογικής πρόσληψης του πολέμου ως κοινωνικού φαινομένου.

Κράλλης Χαράλαμπος, Διδάκτορας και Μεταδιδάκτορας Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ

E-mail: krallisc@yahoo.com

Πολιτική και πόλεμος στη φιλοσοφική σκέψη του Κονδύλη

Περίληψη

Ο Παναγιώτης Κονδύλης υπήρξε Έλληνας φιλόσοφος με τεράστιο έργο και έζησε από το 1943 έως το 1998. Σπούδασε στα Πανεπιστήμια της Αθήνας, της Φρανκφούρτης και της Χαϊδελβέργης στη Γερμανία, όπου διέπρεψε. Πρωτοετής στην Φιλοσοφική της Αθήνας το 1962 εντάχθηκε στην Αριστερά εκείνης της εποχής, συνδέθηκε με την Πανσπουδαστική και με την ΕΦΕΕ. Είχε επαφές και με κύκλους μαρξιστικούς. Ανήκει στη γενιά του 1960, μαζί με άλλους φιλοσόφους και καλλιτέχνες. Διήνυσε μία διαδρομή με τρεις φάσεις που συνδέθηκαν και με τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Δοκιμάστηκε από την δικτατορία και έφυγε για τη Γερμανία. Εργάστηκε πολύ για μία έκδοση του Μακιαβέλι στον Κάλβο. Τα τρία στηρίγματα του θεωρητικού του έργου είναι οι, Μακιαβέλι, ο γερμανός Κλαούζεβιτς, και ο Καρλ Σμίτ. Μέσα στο πλούσιο του θεωρητικό έργο ασχολήθηκε σαν ιστορικός με τα πολλά προβλήματα του νεότερου ελληνισμού. Τοποθετήθηκε συγκεκριμένα απέναντι στο έθνος-κράτος, την καχεξία της αστικής τάξης και τα ελληνο-τουρκικά στο βιβλίο, *Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα, Τομές στην πλανητική πολιτική περί το 2000*, (1998), β' έκδοση. Το θέμα του βιβλίου του συνδέεται με το θέμα του συνεδρίου μας. Τα γεγονότα του 1989 με την κατάρρευση του σοσιαλισμού προβληματίσαν πολύ τον Κονδύλη. Η στρατηγική του σκέψη στα πολιτικά θέματα βοήθησαν πολύ τον ιστορικό. Η *Θεωρία του Πολέμου* ασχολείται με τη Real-Politik των Marx-Engels, όπως επίσης και η εισαγωγή στη συλλογή κειμένων για Το ανατολικό Ζήτημα, Ελλάδα-Τουρκία. Η επανάσταση του 1821 εντάσσεται και εντός του ανατολικού ζητήματος. Ο ρεαλισμός των Marx, Engels σαν ιστορικό πρόβλημα ενδιαφέρει τον Κονδύλη, όπως και εμάς.

Κωτσιόπουλος Κωνσταντίνος, Καθηγητής Κοινωνιολογίας του Χριστιανισμού ΑΠΘ
E-mail: kkotsiop@past.auth.gr

Το πρόβλημα του πολέμου. Κοινωνιολογικές και Θεολογικές διερευνήσεις

Περίληψη

Η πολυεδρικότητα του φαινομένου. Η διεπιστημονική προσέγγιση του. Τα φυλετικά, θρησκευτικά, ιδεολογικά, εθνικιστικά, οικονομικά και πολιτικά αίτια. Ορισμοί, έμφυτη επιθετικότητα, κοινωνική συνύπαρξη και διακρατική ή διπλωματική συνεργασία.

Οι Ρομαντικοί υμνητές του πολέμου, με τις «αισθητικές κοινωνικές θεωρίες τους», οι «ημι-απολογητές» εκπρόσωποι της «κοινωνικής ευτυχίας», ως ουτοπικοί στοχαστές κατάργησης του πολέμου μέσω της Βιομηχανικής και Τεχνοκρατικής Επανάστασης. Οι «απολογητές» του πολέμου ως βασικού στοιχείου ανάπτυξης της φυλής, του Έθνους και του Κράτους.

Η Θεολογική Ορθόδοξη προσέγγιση του «δικαίου» και του «αμυντικού πολέμου» και η εσχατολογική προοπτική κατάργησής του. Η ειρήνη ως «θεσμικό δέον», και ως «κοινωνικό είναι» στις θεολογικές της διαστάσεις, καθώς και η διαλεκτική της υπέρβασης και της «κατάφασης του Κόσμου».

Λάζου Άννα, Αν. Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ

E-mail: lazou2011.ancientorchesis@gmail.com

Ο πόλεμος της Λυσιστράτης κατά τον Andrew D. Irvine, “Φυσικά και είναι χυδαίο. Είναι πόλεμος.”

Περίληψη

Ο Andrew D. Irvine, καθηγητής αναλυτικής φιλοσοφίας του British Columbia Okanagan καταπάστηκε το 2006 με τη θεατρική γραφή, συγγράφοντας τη **Δίκη του Σωκράτη**, ένα θεατρικό έργο βασισμένο στις **Νεφέλες** του Αριστοφάνη και τους διαλόγους του Πλάτωνα **Απολογία**, **Κρίτων** και **Φαίδων**. Το έργο μεταφράστηκε στην ελληνική γλώσσα (Λάζου, Σπυρίδης 2017) και παρουσιάστηκε και για το ελληνικό κοινό στο διάστημα 2015-2017.

Το πρόσφατο έργο του **Λυσιστράτη**, διασκεύοντας τον Αριστοφάνη πραγματεύεται το θέμα του πολέμου πηγαίνοντας πέρα από το εύθυμο και αχαλίνωτο κωμικό στοιχείο της αριστοφανικής γραφής που ετσίαζει στη σεξουαλικότητα και θέτοντας αντίθετα το θέμα της δυσκολίας ή μάλλον της αδυναμίας να επιτευχθεί «δίκαιη κι έντιμη ειρήνη» σε περιόδους πολέμου.

Αρχή φόρμας

Τέλος φόρμας

Μακρής Σπύρος, Αν. Καθηγητής Πολιτικής Θεωρίας, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας και Ερευνητικός Εταίρος, Σχολή Παγκοσμίων Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Σάσσεξ

Email: smakris@uom.gr και sm2254@sussex.ac.uk

Η ‘γενεαλογία’ του πολιτικού στη σκέψη και το έργο του Carl Schmitt: Πόλεμος, ανταγωνισμός, ντεσιζιονισμός και *Großraum*

Περίληψη

Στην ανακοίνωση αυτή επιχειρούμε μία συνολική αποτίμηση της σκέψης και του έργου του διάσημου γερμανού νομικού και πολιτειολόγου Carl Schmitt (1888-1985) σχετικά με την έννοια του πολιτικού (the political). Το ενδιαφέρον έγκειται στο γεγονός ότι ο Schmitt οικοδομεί την έννοια του πολιτικού μέσα από μία καθαρά οντο-θεολογική προβληματική (βλ. πολιτική μετα-

φυσική), που υλοποιείται εννοιολογικά και θεωρητικά μέσα από τους όρους πόλεμος, ανταγωνισμός, ντεσιζιονισμός και *Großraum*.

Η περίπτωση του Schmitt δεν είναι απλώς ενδεικτική των εξελίξεων της σύγχρονης πολιτικής θεωρίας, αλλά απόλυτα κρίσιμη για το πώς η Ηπειρωτική Φιλοσοφία κινήθηκε δημιουργικά πάνω στη σκέψη του, οικοδομώντας δύο παράλληλες εκλεκτικές συγγένειες ή διαδρομές: τον λεγόμενο *Right Schmittianism* και τον λεγόμενο *Left Schmittianism*, που αν μη τι άλλο αναδεικνύουν τις «παραδοξότητες» και τα «αινίγματα» που φαινομενικά διέπουν τη σκέψη του.

Ωστόσο, όπως θα επιχειρήσουμε να δείξουμε, η «σύγχυση» αποσαφηνίζεται εναργώς από το γεγονός ότι ο Schmitt δεν πρέπει να προσεγγίζεται ιδεολογικά, αλλά φιλοσοφικά, υπό την έννοια ότι το πολιτικό γίνεται αντιληπτό ως μία οντολογία, η οποία διέπεται από την καταστατική σχέση «φίλος-εχθρός», από έναν ανεκρίζωτο ανταγωνισμό, όπου κυριαρχούν ο ντεσιζιονισμός και ο πλουραλισμός. Αυτά τα στοιχεία αναδεικνύονται περαιτέρω στο ύστερο μέρος του έργου του, από τη δεκαετία του 1940 και μετά, όπου ο Schmitt αναλύει εφεξής το πολιτικό στα πλαίσια της έννοιας του *Großraum*, ενός νόμου (nomos) που πρέπει να διέπει τη γη, ώστε το πολιτικό να διατηρεί τα οντολογικά χαρακτηριστικά του.

Μανδρώνη Κατερίνα, Δρ Ιστορίας της Τέχνης, Καθηγήτρια στο Ευρωπαϊκό Σχολείο Βρυξελλών III

E-mail: cmandroni@gmail.com

Αποσωματοποιημένες φωνές στη ζωγραφική:

Γκόγια, Ευρωπαϊκή Πρωτοπορία στον Μεγάλο Πόλεμο, Anselm Kiefer

Περίληψη

Σε αυτήν την ανακοίνωση θα ασχοληθώ με τις επιπτώσεις του πολέμου σε τρεις κομβικές χρονικές στιγμές της Ιστορίας της Τέχνης και θα αναδείξω μέσα από συγκεκριμένα έργα την αποσωματοποίηση (disembodiment) που υπέστησαν τα άτομα εξαιτίας αυτής της σφοδρής και βίαιης εμπειρίας που βίωσαν. *Πρώτη στάση:* από τον 19ο αιώνα διαπιστώνεται το πρώτο κρούσμα, αν θα μπορούσαμε να το πούμε έτσι, μιας κριτικής στάσης έναντι του πολέμου, μια δραματική οντολογική έκκληση, σύμφωνα με την οποία ο πόλεμος αποτελεί το απόλυτο κακό. Ο λόγος φυσικά για τα έργα του Γκόγια, η σειρά χαρακτηριστικών *Οι καταστροφές του πολέμου*, έργο που έρχεται σε αντιπαράθεση με τις θέσεις του υπερασπιστή του πολέμου: θεωρητικός και στρατιωτικός ο Κλαούσεβιτς διατυπώνει καθοριστικά για όλον τον 19^ο και κατόπιν τον 20^ο αιώνα τις τακτικές και το σκεπτικό, την «ηθική» του πολέμου. *Δεύτερη στάση:* ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος (ο Μεγάλος Πόλεμος). Πολλοί εκπρόσωποι των καλλιτεχνικών πρωτοποριών των αρχών του 20^{ου} αιώνα λαμβάνουν μέρος σε αυτόν τον άνευ προηγουμένου πόλεμο. Όσοι επέζησαν, βέβαια, άφησαν πίσω τους ένα τραγικό ίχνος, το οποίο, παρόλη τη δύναμη της καταγγελίας και τον καταλυτικό συναισθηματικό αντίκτυπο, πολύ γρήγορα επισκιάστηκε από τις ολοκληρωτικές ιδεολογίες που κατέκλυσαν την Ευρώπη του Μεσοπολέμου. *Τρίτη στάση:* 21ος αιώνας και ο Γερμανός καλλιτέχνης Anselm Kiefer αφιερώνει μια μεγάλη σειρά έργων σε ό,τι φαίνεται να ρίχτηκε στη λήθη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Μαντζανάς Μιχαήλ, Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής και Βυζαντινής Φιλοσοφίας
E-mail: mmantzanas@philosophy.uoa.gr και mic.mantzanas@gmail.com

Φιλοσοφικές οπτικές του Ηρακλείτειου αποσπάσματος «πόλεμος πάντων πατήρ»

Περίληψη

Στην ανακοίνωσή μας θα διερευνήσουμε τις φιλοσοφικές - ανθρωπολογικές διαστάσεις των εννοιών πόλεμος και ειρήνη υπό το πρίσμα της Οντολογίας. Σύμφωνα με τον Brugger: «η Οντολογία διερευνά τη φύση και την ουσία των όντων. Το Ον είναι αυτό που υφίσταται, που έχει υπόσταση και υπάρχει πραγματικά. Τα όντα διακρίνονται από τα φαινόμενα. Η Οντολογία αφορά στον λόγο περί των όντων, στον λόγο περί της ύπαρξης και της ουσίας των πραγμάτων. Η οντολογία αφορά στην ουσία (essentia) και στο πρόσωπο - υπόσταση (περσοναλισμός - personalismus). Ο όρος Οντολογία - μεταφυσική κατά Audi: «ερευνά τη φύση, τη σύσταση και τη δομή της πραγματικότητας». Μετά από μια περιαγωγή στην ομηρική εποχή, στην αρχαία φιλοσοφία και με σύντομη αναφορά σε σύγχρονες θεωρήσεις, θα αποπειραθούμε να ανιχνεύσουμε με φιλοσοφική προσέγγιση τις αιτίες της ώθησης από την πλευρά των ανθρώπων σε συγκρουσιακά πεδία και σε πολεμικές αντιπαραθέσεις.

Μαραγγιανού Ευαγγελία, Καθηγήτρια Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ
E-mail: emar317@ppp.uoa.gr

Πόλεμος και ειρήνη στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία

Περίληψη

Πρώτος ο Αναξίμανδρος κάνει λόγο για τη διαμάχη των τεσσάρων βασικών στοιχείων (της γης, του αέρα, του πυρός και του ύδατος) που αποβλέπει στην επικράτηση του καθενός από αυτά στο αντίθετό του, επικράτηση όμως πρόσκαιρη, εφόσον ακολουθείται από την αντίθετη κίνηση του «αδικουμένου». Οι Πυθαγόρειοι, αντίθετα, έδιναν πρωτεύουσα σημασία στη φιλία, η οποία διαρκούσε σε όλη τους τη ζωή και ξεκινούσε από την πεποίθηση ότι τα πάντα συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς συγγένειας, φιλίας, αγάπης, ομόνοιας και δικαιοσύνης. Στον Ηράκλειτο πάλι ο πόλεμος συνδέεται στενά με την ειρήνη, εφόσον, κατά τον φιλόσοφο, τα αντιθετικά ζεύγη καλύπτουν όλα όσα υπάρχουν στον κόσμο. Ο πόλεμος μάλιστα δεν περιορίζεται μόνο στις ανθρώπινες διαμάχες, αλλά δημιουργεί τα πάντα σε κοσμικό επίπεδο. Στη συνέχεια ο Εμπεδοκλής, εκτός από τα τέσσερα βασικά στοιχεία, εισήγαγε στο κοσμολογικό του σύστημα τις δύο ισοδύναμες δυνάμεις της Φιλότητος και του Νείκους. Στο ίδιο κλίμα σκέψης ο Αναξαγόρας θα μιλήσει για την «**σύμμιξιν**» των άφθαρτων, επ' άπειρον διαιρετών σωματιδίων της ύλης και την «**διάκρισιν**» αυτών, ενώ ο Δημόκριτος, όταν αναφέρεται στη δημιουργία και στην καταστροφή των φυσικών πλασμάτων, χρησιμοποιεί τους όρους «**σύστασις**» ή «**συμπλοκή** και «**διάλυσις**» (DK, A 7, A 15) των αρχικών ελάχιστων και άτμητων υλικών σωματιδίων (των ατόμων).

Στη συνέχεια ο Πλάτων υποστηρίζει ότι για να υπάρχει ειρήνη στην πολιτική κοινωνία, πρέπει προηγουμένως να έχουμε ειρήνη και δικαιοσύνη στην ψυχή μας. Η έρις δημιουργείται στην ψυχή με τη σύγκρουση ανάμεσα στο λογιστικό και το επιθυμητικό. Για να υπάρχει στην ψυχή ειρήνη, πρέπει να άρχει το λογιστικό και να υπακούνε σε αυτό το θυμοειδές και το επιθυμητικό, ενώ όταν ο άνθρωπος χειραγωγείται από τις επιθυμίες, η ψυχή του ευρίσκεται σε συνεχή διαμάχη και αδικία.

Ο Αριστοτέλης αναφέρεται επίσης στη φιλία, επισημαίνοντας ότι αυτή είναι μία ηθική αρετή και ένα από τα μεγαλύτερα αγαθά για τον άνθρωπο. Εκτός από την προσωπική φιλία, υπάρχει κατά τον φιλόσοφο και η πολιτική, δηλαδή η σχέση αλληλοβοήθειας, κατανόησης και συμπάθειας μεταξύ των πολιτών που οδηγεί τις πόλεις στην ομόνοια ασφαλέστερα από τη δικαιοσύνη. Ο φιλόσοφος αναφέρεται και στη διαμάχη που υπάρχει στην ψυχή των φαύλων, καθώς και στις έριδες που ξεσπάνε ανάμεσα στους ανθρώπους και που προκαλούνται συνήθως από την αδικία και την ανισότητα.

Μήτρου Ιωάννης, Δρ ΑΠΘ, Διδάσκων στην ΣΚΤ, ΑΠΘ, ψυχαναλυτής
E-mail: mitrouyiannis@yahoo.gr

Ο πόλεμος στην εποχή της επικράτησης των «τεχνικών εικόνων» (Flusser). Η κατασκευή της πραγματικότητας και το πραγματικό

Περίληψη

Στην εποχή της ακραίας επιτάχυνσης της επιστημονικο-τεχνικής ανάπτυξης και της παραγωγής των τεχνολογικών αντικειμένων η εικόνα του πολέμου αλλάζει ριζικά. Ήδη από τον πόλεμο του Κόλπου είχαμε την παραγωγή εξελιγμένων κατασκευών τεχνικών εικόνων που προβλήθηκαν αποταμιεύσεις μέσα.

Σήμερα στο μεταψηφιακό περιβάλλον (metaverse condition) η συσσώρευση πληροφορίας και η τεχνική εικόνα δημιουργούν την αίσθηση της άμεσης επαφής μας με την πραγματικότητα ενός πολέμου. Ουσιαστικά κατασκευάζουν πραγματικότητες την ίδια στιγμή που οι πολεμικές μηχανές δοκιμάζονται στο πεδίο του πολέμου ως τεχνικά αντικείμενα εξέλιξης του πολιτισμού.

Πρόκειται για την επικράτηση ενός Δυτικού νεο-ορθολογισμού, εκπροσώπου του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού ο οποίος παράγει τον νέο «καπιταλιστικό λόγο» (Lacan). Από την άλλη, το πραγματικό υπάρχει πάντα στη θέση του αποκαλύπτοντας περισσότερο από ποτέ την γειννίαση μας με το «ριζικό κακό».

Μιράσγεζη Αθηνά Δ., Δρ. Φιλοσοφίας, Διδ. ΕΑΠ
E-mail: amirasyesis@gmail.com

Η αξία της ανθρώπινης ζωής και ο πόλεμος

Περίληψη

Η ανθρώπινη ζωή ως υπέρτατη αξία έχει διαμορφώσει όλον τον δυτικό πολιτισμό: ένα παράδειγμα ανάμεσα σε πολλά, η κατάργηση της θανατικής ποινής. Η ανθρώπινη ζωή ως υπέρτατη αξία είναι η ειδοποιός διαφορά της Δύσης και αυτή είναι που διακρίνει τους πολιτισμένους από τους άλλους. Η πρωτοκαθεδρία της Ιατρικής ανάμεσα στις επιστήμες είναι ενδεικτική.

Οι νέοι στη Δύση προσπαθούν να αποφύγουν τον στρατό, στην Ανατολή ανατινάζονται ζωντανοί. Η υπέρτατη αξία της Ανατολής είναι η θυσία της ανθρώπινης ζωής για ένα ιδανικό, ή καλύτερα κάθε φορά ένα ιδανικό για χάρη του οποίου θυσιάζεται η ανθρώπινη ζωή. Η Δύση κατέργησε τα ιδανικά ακριβώς γιατί πεθαίναμε γι' αυτό που δεν υπάρχει, σύμφωνα με τη γνωστή ρήση του André Malraux.

Πώς η ανθρώπινη ζωή ως υπέρτατη αξία συμβιβάζεται με τον πόλεμο; Ισχύει-μέχρι-τον-πόλεμο ή διαμορφώνει και τον πόλεμο; Καταργείται ως υπέρτατη αξία ή καταργεί τον πόλεμο; Υπάρχουν αξίες ειρήνης και αξίες πολέμου; Μία υπέρτατη αξία δεν θα έπρεπε να έχει τη δύναμη να ανακαταναίμει τις αξίες του πολέμου; Ο σεβασμός στη ζωή των αμάχων.

Μιχάλη Όλγα-Χαριτωμένη, Υπ. Διδάκτωρ Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου, Δικηγόρος ΔΣ Άρτας

Email: michaliolina@gmail.com

Ευρωπαϊκός Συνταγματικός Πατριωτισμός και «δημόσια χρήση της ιστορίας». Τι μας διδάσκουν οι πόλεμοι;

Περίληψη

Στην οικοδόμηση της θεωρίας του συνταγματικού πατριωτισμού, δόθηκε από τον J. Habermas ιδιαίτερη βαρύτητα στην δημόσια χρήση της ιστορίας. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των καταστροφικών περιστατικών κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου είναι η αφαίρεση όλων των στοιχείων οικουμενικού πνεύματος του Διαφωτισμού. Είναι εφικτή η απομάκρυνση από τις εθνικιστικές αντιλήψεις και τα ολέθρια αποτελέσματά τους, μέσω της δημόσιας χρήσης της ιστορίας και της αξιολόγησης των γεγονότων; Ο ευρωπαϊκός συνταγματικός πατριωτισμός προτείνει επανεξέταση και αποδοχή του εθνικού παρελθόντος και αντιπαραβολή τους με τις αποτυχίες της συμβατικής ηθικής. Αυτό περιλαμβάνει ένα «νέο παρελθόν» για κάθε μέλος μέσα από την αναγνώριση της συλλογικής μνήμης των άλλων χωρών και την ενίσχυση του υπερεθνικού αισθήματος του ανήκειν. Άλλωστε η ίδια η Ε.Ε. αποτελεί ένα μνημείο για τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Η μνήμη του πολέμου κινητοποίησε τους εμπνευστές της Ε.Ε. με στόχο να ξεφύγουν από τις παραδοσιακές ιστορίες έπαρσης και όχι να μεταβούν από την εθνική στην υπερεθνική έπαρση. Αμέσως μετά τον πόλεμο τα έθνη είχαν ανάγκη να επιβεβαιώσουν τη θέση τους και να ανακαλύψουν και να νομιμοποιήσουν το ρόλο τους στην παγκόσμια αντιπαράθεση ανατολής-δύσης. Οι εθνικές συλλογικές μνήμες έγιναν περισσότερο ετερογενείς και τεθλασμένες και λιγότερο μυθικές και κομμάτια τους συγκεντρώνονται σε μια ισχνή υπερεθνική ευρωπαϊκή μνήμη. Ο συνταγματικός πατριωτισμός θα μπορούσε να υποδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο η απαξίωση σε συγκεκριμένες πολιτικές μπορεί να δείξει στους πολίτες πότε έχουν υποκύψει σε κατώτερα ένστικτα.

Μπενετάτου Μαριάννα, Δρ., Επισκέπτρια Καθηγήτρια στο Beijing University

E-mail: m.benetatou@yahoo.com

Πόλεμος και ειρήνη κατά τον Σούντζι

Περίληψη

Ο Σούντζι (π. 298-238 π.Χ.) θεωρείται ο τρίτος σημαντικότερος φιλόσοφος της κομφουκιανικής σχολής μετά τον Κομφούκιο και τον Μένκιο. Διερευνά το δίπολο πολέμου και ειρήνης μέσα από το εννοιολογικό πλαίσιο του ιδεώδους κράτους. Ο πόλεμος, σε αυτή την περίπτωση, αποτελεί την εσχάτη λύση του σοφού ηγεμόνα στην ακατάπαυστη προσπάθειά του να εγκαθιδρύσει σταθερότητα και ειρήνη στο βασίλειο. Ο πόλεμος δεν πληροί τις προϋποθέσεις μιας επιτυχούς πολιτικής έκβασης, αν δεν υπηρετεί το δίκαιο. Τότε μεταβάλλεται σε μοναδική και προνομιούχα περίπτωση ενότητας του λαού υπό τη σημαία της δικαιοπραξίας. Ο Σούντζι επικρίνει τους σύγχρονους και προγενέστερους θεωρητικούς, όπως τον γνωστό Σούντζι με την Τέχνη του πολέμου. Τους προσάπτει τη βούληση να περιπλέξουν τον μονάρχη σε επικίνδυνες τακτικές αντί να τον προτρέψουν στην επίτευξη του πραγματικού σκοπού κάθε κακοδιοικούμενου κράτους.

Η ειρήνη, ως ο απώτερος στόχος του σοφού πολιτικού, προαπαιτεί ένα περίπλοκο πακέτο ενθαρρυντικών πολιτικών, αποτρεπτικών μέτρων και προσωπικών ηθικών επιτεύξεων. Οριοθε-

τημένη κοινωνική διαστρωμάτωση, δίκαιες ανταμοιβές και τιμωρίες και, πρωτίστως, προτροπή στο καλό αποτελούν τα προεξέχοντα χαρακτηριστικά στην πορεία προς την εγκαθίδρυση της ειρήνης.

Ο στοχασμός του Σούντζι για τον πόλεμο και την ειρήνη ανατρέχει στην ανθρωπολογία και στις απαρχές της κοινωνίας, προχωρεί στην ψυχολογία της ανθρώπινης φύσης και των επιπτώσεων αυτής στις κοινωνικές σχέσεις και λήγει με τα ηθικά προαπαιτούμενα του ιδεώδους κράτους υπό την καθοδήγηση του σοφού και ενάρετου ηγεμόνα.

Μωραϊτης Κωνσταντίνος, Δρ., Ομότιμος Καθηγητής Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Μέλος της Ε.Φ.Ε., της Ε.Ε.Α., της Υ.Ι.Α., αντιπρόεδρος του Ελληνικού τμήματος του ICOMOS

E-mail: mor@arsisarc.gr kmoraitis@arch.ntua.gr

**Μακάβριος Ρομαντισμός και Αποκάλυψη Τώρα:
από τους νεκρούς της μάχης του Eylau, στη σφαγή της Χίου και
τον συνεχή, έως σήμερα, βομβαρδισμό της Guernica.**

Περίληψη

Αν ο πολιτισμός αντιστοιχεί στο σύνολο της παραγωγής των κοινωνιών, υλικής και άυλης, πραγματικής και φαντασιακής-συμβολικής ταυτόχρονα, τότε ο πόλεμος ο ίδιος αποτελεί πολιτισμικό γεγονός και οι φρικαλεότητες του δεν είναι, παρά φρικαλέο πολιτισμικό προϊόν. Πολιτισμικό προϊόν ικανό να διαβρώσει και άλλες πολιτισμικές περιοχές, πιθανόν τη συνολική πολιτιστική-κεντρική και πολιτισμική-ευρύτερη συνθήκη των ιστορικών περιόδων. Η φρίκη δεν μπορεί βουβή να παραμείνει, ούτε να στερηθεί τις λογοτεχνικές αφηγήσεις ή τις εικαστικές απεικονίσεις. Ακόμη και όταν **Ο Ναπολέων** θριαμβικά περιγράφεται **στο πεδίο της μάχης του Eylau**, ακόμη και τότε η πρώτη, κατώτερη ζώνη του πίνακα του Antoine-Jean Gros, γεμάτη από νεκρούς είναι... παραμορφωμένα πρόσωπα οδύνης. Ο ευρωπαϊκός ρομαντισμός έχει ήδη συγκροτήσει τις φοβικές συμβολικές του αποδόσεις. Ο κλασικιστικός, πλήρης πολιτικών υποσχέσεων **Όρκος των Ορατίων** του Jacques-Louis David, σύντομα θα υποχωρήσει εμπρός στην αποτρόπαια εκτέλεση της **Τρίτης Μαΐου** του Francisco de Goya, ιστορημένης στην ίδια χώρα όπου η ζωγραφική θα επιστρέψει, έναν αιώνα αργότερα, κραυγάζοντας για την καταστροφή της **Guernica**. Στους ενδιάμεσους χρόνους, ο ίδιος ζωγράφος, ο Eugène Delacroix δεν περιγράφει μόνο τη νικητήρια **Ελευθερία να οδηγεί τον Λαό** στα οδοφράγματα του 1830, αλλά επίσης την επαναστατικά ομόδοξη της **Ελλάδα** να υποδεικνύει την απόγνωσή της **στα Ερείπια του Μεσολογγίου** και τη **Σφαγή** (των άμαχων κατοίκων) **της Χίου**. Δηλώνει ο ρομαντισμός του 19^{ου} αιώνα το παράλογο του πολέμου, συχνότατα επιμένοντας στη μακάβρια εμπειρία του; Μεταφέρει τη σκοτεινή του αισθητική έως τις ημέρες μας, διατρέχοντας δύο παγκόσμιες και τόσες άλλες ελάσσονες συρράξεις; Ποιο είναι εντέλει το (εκφραστικά) **Νεότερο από το διηνεκές Πολεμικό Μέτωπο**; Έως ότου να αρθρώσουμε μία συνολικότερη απάντηση, ας αναλογιστούμε τις απειράριθμες κινηματογραφικές διαφορετικές εκδοχές της πολεμικής **Αποκάλυψης**, τότε ή **Τώρα**.

Ντζούφα Βασιλική, Δρ ΕΚΠΑ

E-mail: vickyntzoufa@gmail.com

Το αναπόφευκτο του πολέμου: Η προσέγγιση του Εμίλ Σιοράν στο φιλοσοφικό του έργο *Précis de décomposition*

Περίληψη

Ο Εμίλ Σιοράν χαρακτηρίζει την παγκόσμια ιστορία ως ιστορία του κακού, καθώς τονίζει ότι οι εποχές του τρόμου υπερεισχύουν αυτές της ηρεμίας. Υποστηρίζει πως η ηρεμία και η απουσία βίαιων γεγονότων εκνευρίζει τον άνθρωπο περισσότερο από την αφθονία τους. Στην εισηγήση εξετάζεται η αιτιολογική σύνδεση της αιματηρής ανθρώπινης ιστορίας με την άρνηση του ανθρώπου να αφεθεί στην ηρεμία και την ανία, την οποία ο φιλόσοφος παρατηρεί επιπρόσθετα και μέσα από ένα πρίσμα μεταφυσικής. Εξετάζεται επίσης η αντίστοιχη αιτιολογική σύνδεση της μόνιμης αναταραχής της ανθρώπινης ιστορίας με την εγγενή -όπως την χαρακτηρίζει ο φιλόσοφος- τάση του ανθρώπου προς τον φανατισμό, που εκπορεύεται από την μόνιμη μανία του να μετατρέψει ουδέτερες ιδέες σε απόλυτες αλήθειες και δόγματα, τα οποία έπειτα υπηρετεί. Επιπλέον, ακολουθώντας το ένστικτο του προφήτη που υπνώττει μέσα σε όλους τους ανθρώπους, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Σιοράν, ο άνθρωπος προχωρά όχι μόνο στη γνωστοποίηση αλλά και στην επιβολή των απόλυτων ιδεών, που ασπάζεται, στους υπολοίπους. Η παρατήρηση του Σιοράν ότι οι ιδεολογίες χρησιμεύουν μόνο ως προκάλυμμα για την αναλλοίωτη βαρβαρότητα της ανθρώπινης φύσης αποτελεί τη βασική ιδέα ολόκληρου του σκεπτικού του. Ο σκεπτικισμός, η εκστατική ατονία των στοιχείων, η αταραξία του Πύρρωνα και η αδιαφορία του Διογένη προτείνονται στο φιλοσοφικό έργο ως οι μοναδικές αλλά τελικά μάλλον ουτοπικές διέξοδοι από αυτό το αδιέξοδο, καθώς ο Σιοράν, παρά το ότι απορρίπτει τον φανατισμό, κάνει εξ αρχής την διαπίστωση, ότι αποτελεί μέρος της ανθρώπινης φύσης και καταλήγει ότι δεν υπάρχει πραγματική πρόοδος του ανθρώπου, παρά μόνο η ψευδαισθησή της. Η ιστορία επαναλαμβάνεται και δεν δύναται να αλλάξει. Η βία και ο πόλεμος είναι αναπόφευκτα.

Ξηρογιάννη Παναγιώτα, Δρ Φιλοσοφίας

E-mail: pxirogianni@gmail.com

Η Παθολογία του Πολέμου κατά τον Θουκυδίδη

Περίληψη

Στο 3^ο Βιβλίο και στα κεφάλαια 82-83 [*Θουκυδίδου Ιστορίαι*] ο Θουκυδίδης παραθέτει τα δεινά που προκαλεί ο πόλεμος, την αλλοίωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς μέσα σε αυτόν.

Ο Ιστορικός ομιλεί για την αποθηρίωση του ανθρώπου εν καιρώ πολέμου, για την απώλεια της έννοιας του δικαίου και της ηθικής χωρίς ανθρωπιστική διάθεση απέναντι στον άνθρωπο. Όλα αυτά τα αναφέρει ο Ιστορικός με αφορμή τον εμφύλιο πόλεμο στην Κέρκυρα. Ωστόσο η φρίκη του πολέμου αφορά σε κάθε μορφή πολέμου σε οποιαδήποτε εποχή και κοινωνία. Ο πόλεμος αποτελεί τον δάσκαλο της βίας [το δίκαιο του ισχυροτέρου] και η ανθρώπινη φύση διαχρονικά κυριαρχείται από πάθη και αδυναμίες, από παράλογες συμπεριφορές. Συνεπώς, εν καιρώ πολέμου κυριαρχεί κάθε μορφή κακίας [η οποία θεωρείται αρετή] ενώ το ήθος περιφρονείται καθώς και η σύνεση και η λογική. Τότε κάθε μορφή εγκλήματος κυριαρχεί καθώς και η ωμότητα και ο αμοραλισμός απειλούν τη συνοχή του κοινωνικού ιστού.

Πάγκαλος Παναγιώτης, Αναπληρωτής Καθηγητής, Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

E-mail: pa.pa@uniwa.gr

Πόλεμος και Πολιτισμός

Περίληψη

Το έτος 1932 ο Sigmund Freud λαμβάνει επιστολή από τον Albert Einstein, με το ερώτημα «υπάρχει τρόπος να απαλλαγούν οι άνθρωποι από τον όλεθρο του πολέμου;». Με την απάντησή του ο Freud, αφενός μας υπενθυμίζει ότι «το δίκαιο δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς να στηριχθεί στη βία», αφετέρου πως η εσωτερίκευση της επιθετικότητας, ως ψυχολογικό χαρακτηριστικό του πολιτισμού, δεν έχει μόνο επωφελή αποτελέσματα.

Ο πόλεμος και η βία αποτέλεσαν ανέκαθεν τα αναγκαία ιδεολογικά και ηθικά πέπλα προκειμένου να δικαιολογηθεί η επαφή του ανθρώπου με τα βαθύτερα αρχέγονα ένστικτά του. Στον πόλεμο επιτρέπονται όσα ο πολιτισμός απαγορεύει. Κάθε δήλωση *casus belli* ισοδυναμεί με επικάλυψη της επιθυμίας μετάβασης σε εξωπολιτισμικά πεδία. Ας μην ξεχνάμε άλλωστε, ότι η δυνατότητα του να σκοτώνεις ενδυναμώνει το αίσθημα κυριαρχίας και την ψευδαίσθηση των θνητών για θέωση.

Η έννοια του πολέμου συχνά χρησιμοποιείται με αρνητική χροιά (θρησκευτικός πόλεμος, εμφύλιος πόλεμος, πόλεμος εθνών, κυβερνοπόλεμος, πόλεμος των άστρων κλπ.), αλλά και με θετική (πόλεμος ενάντια στον καρκίνο, πόλεμος ενάντια στην πανδημία, καταπολέμηση των εντόμων, καταπολέμηση του αποκλεισμού, καταπολέμηση της απάτης, καταπολέμηση της διαφθοράς κλπ.) ή και με χαριτωμένη (μαξιλαιοπόλεμος, νεροπόλεμος, χιονοπόλεμος κλπ.).

Στο πεδίο των τεχνών, ξεχωρίζουμε συμβολικά έργα αναφορικά με τον πόλεμο, όπως την «Αλληγορία για τα αγαθά της Ειρήνης» του Peter Paul Rubens, τη «Σφαγή της Χίου» του Eugène Delacroix, το «Νίκησε τους Λευκούς με την κόκκινη σφήνα» του El Lissitzky, αλλά και έργα που προσιδιάζουν στην εντυπωσιακά ανεξέλεγκτη αταξία των πολεμικών εκρήξεων, όπως οι μορφές της Zaha Hadid, ή ακόμα και εφήμερες θεαματικές σκηνές τρόμου και δέους, που έχουν σφραγίσει τη συλλογική μνήμη, όπως αυτές της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001, με τα όρθια σχήματα που έσκιζαν -στο όνομα της οικονομικής ευημερίας- τον ουρανό (skyscrapers) να παραδίδονται στο ξεχείλισμα ενός μπαρόκ γλυπτού από ερείπια, καπνό και στάχτες. Σε αυτό το πεδίο, ο πόλεμος έχει κατ' επανάληψη χαρακτηριστεί ως δύναμη πολιτισμικής δημιουργίας. Εμβληματικό παράδειγμα αποτελούν οι φουτουριστές, για τους οποίους ο πόλεμος συνιστούσε ένα μέσο κάθαρσης του παλαιού κόσμου και διαμόρφωσης ενός νέου. Στο φουτουριστικό μανιφέστο συναντούμε φράσεις όπως «Θέλουμε να δοξάσουμε τον πόλεμο -μοναδική υγεία στον κόσμο- τον μιλιταρισμό, τον πατριωτισμό...».

Επομένως, τι είναι ο πόλεμος για τον πολιτισμό και ο πολιτισμός για τον πόλεμο; Ποιο πολιτισμικό παρελθόν θα πρέπει να καταπολεμηθεί για να εκμηδενιστεί η χρήση της λογικής του πολέμου; Ποιο πολιτισμικό υπόβαθρο πρέπει να αρθεί προκειμένου να απελευθερωθεί η σκέψη από την επανάληψη του στερεότυπου, από τη χρήση βίας, από την εξάρτηση παγιωμένων ιδεών και αντιλήψεων, από την επιθυμία για επικράτηση και επιβολή; Ποιος πόλεμος θα μπορούσε να εναντιωθεί στον πόλεμο;

Panetsos Maria-Nefeli, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Economics and Administration of Arts and Cultural Activities του Πανεπιστημίου Ca' Foscari di Venezia

E-mail: mnpanetsos@gmail.com

Η Μεταπολεμική Τέχνη της Ιαπωνίας: Επιπτώσεις του Πολέμου στην Αισθητική της Υλικότητας και Σωματικότητας

Περίληψη

Η ιστορία της τέχνης της Ιαπωνίας είναι ιδιαίτερη και πλούσια. Αλλά το καταστροφικό τέλος του Β' ΠΠ, με τη ρίψη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, όπως και η κατοχή από τις ΗΠΑ, ήταν ένας από τους πιο καθοριστικούς παράγοντες της σύγχρονης ιαπωνικής ιστορίας, ταυτότητας, κα τέχνης. Η τέχνη που προέκυψε πήρε διάφορες μορφές, εστιάζοντας όχι μόνο στην ιδέα της καταστροφής, αλλά και στην θεματική της επανάστασης, του αυτοπροσδιορισμού και της ιδέας μίας απελευθερωτικής αναγέννησης, αφήνοντας πίσω το ιμπεριαλιστικό και εθνικιστικό παρελθόν της. Αυτή πήρε κατευθύνσεις κατά της παράδοσης, εναντίωσης στη Δυτική κουλτούρα, και γενικά μίας στροφής προς την αναμόρφωση μίας καινοτόμου ταυτότητας.

Η μεταπολεμική περίοδος, οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής ανάκαμψης, έφερε την Ιαπωνία στην παγκοσμίως θέση ισχύος στην οποία βρίσκεται και σήμερα, γεγονός που αντικατοπτρίστηκε στις διάφορες καλλιτεχνικές μορφές της περιόδου 1950-1970. Σε αυτές παρατηρείται μία νέα προσοχή στην υλικότητα, τη σωματικότητα, και ουσιαστική έκφραση του ανθρώπου, δίνοντας χώρο στο άμορφο, στο ανορθόλογο αναθεωρώντας το καθιερωμένο, την παράδοση.

Θα εξεταστούν οι συγκεκριμένες επιπτώσεις του πολέμου και της μεταπολεμικής περιόδου στην ταυτότητα, τέχνη και αισθητική της Ιαπωνίας. Θα εξετάσουμε περιπτώσεις ξυλογραφίας, φωτογραφίας πολέμου, επίσημης τέχνης πολέμου, αλλά και την μεταπολεμική Gutai Art Association, το θέατρο και χορός Butoh και Angura, το κίνημα Mono-ha, το Fluxu, την ομάδα Bikyōtō και την Expo '70 στο Οσάκα.

Παπαγιάννης Λάμπρος Ι., Δρ. Φιλοσοφίας, Assistant Professor, Department of Greek Studies, Faculty of European Languages and Cultures, GDUPS 2, Baiyundadaobei 520410, Guangzhou, Guangdong, China

E-mail: lampros.p@hotmail.com

Αρμονία και αποδόμηση: η φιλοσοφική διάσταση της ετερότητας

Περίληψη

Εδώ επιχειρείται το πέρασμα από διάφορες (όλες, ει δυνατόν) πτυχές του φιλοσοφείν ως προς το ζήτημα του πολέμου και της ειρήνης. Είναι, άραγε, ο πόλεμος ένας συμβολισμός της (προ)αίτιας μάχης του καλού και του κακού; Πιθανώς, αν εξετάσουμε το θέμα υπό τη μεταφυσική έννοια.

Σε επίπεδο ηθικής, από την άλλη πλευρά, τι συνιστά η κατηγοριοποίηση του πολέμου και τι δείχνει αυτό για εμάς; Σε ποιον βαθμό δικαιούμεθα -αν δικαιούμεθα- να μιλούμε για δίκαιο (και συνεπώς άδικο) πόλεμο;

Όσον αφορά το πολιτικό, το στοιχείο, δηλαδή, που κατορθώνει και παρεισφρεί πάντοτε στα πράγματα, άλλοτε φυσικώ τω τρόπω και άλλοτε οίον εξαίφνης, θα μπορούσαμε να δούμε τον πόλεμο ως επιβολή, ακόμα και στους μυθικούς πολέμους, εκείνους που διεξήχθησαν στη φαντασία των σπουδαίων ποιητών.

Οντολογικά μιλώντας ο πόλεμος μας υποβάλλει το ερώτημα για τη φύση του ανθρώπου και συνάμα περί της οντολογικής αυτονομίας του κακού.

Η διάκριση μεταξύ άγνοιας και γνώσης σε ό,τι αφορά τον πόλεμο καλύπτει τον τομέα της γνωσιολογίας, ενώ η αισθητική πτυχή συνιστά ένα πρώτης τάξεως ερώτημα περί του αν ο πόλεμος απανθρωποιεί ή αν ηθικοποιεί.

Εν κατακλείδι, ας αναρωτηθούμε γιατί σε όλα τα προαναφερθέντα κυριαρχεί ο πόλεμος έναντι της ειρήνης. Δέον να παραδεχτούμε εκείνο που παρότι συνειδητοποιούμε με τρόμο, δεν τολμούμε να παραδεχτούμε: το κακό είναι ενδιαφέρον αν μη τι άλλο, περισσότερο από όσο το καλό.

Αυτήν την αντίφαση οφείλει να υπερκεράσει η φιλοσοφία, πότε ως ανησυχία της καθεστηκυίας τάξης και πότε ως ένας stimulus που κεντρίζει τον άνθρωπο και τον οδηγεί εκεί όπου ανήκει: πέρα από το σπήλαιο μέχρι τον κόσμο των ιδεών.

Πολίτης Γεώργιος Ν., Καθηγητής Κοινωνικής Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ

E-mail: gpolitis@philosophy.uoa.gr

Πόλεμος, ηθική ευθύνη και η «σωστή πλευρά της ιστορίας»

Περίληψη

Το ξέσπασμα πολέμου στην Ουκρανία και η πρόσφατη αναζωπύρωση στη Μέση Ανατολή έδωσε αφορμή για δημόσιες διατυπώσεις περί της λεγόμενης «σωστής πλευράς της ιστορίας». Βεβαίως, η ομόθυμη επ' αυτής συμφωνία είναι εκ προοιμίου καταδικασμένη να παραμείνει στη σφαίρα του φανταστικού. Πολύ περισσότερο, όταν αφορά στην πρόσφατη ιστορία. Εν τούτοις, θα μπορούσε, ευλόγως, να υποστηριχθεί ότι το φιλοσοφικώς *δίκαιο*, *ηθικό* ή *ορθό* δεν απαιτεί ομοφωνία ή ενός είδους πλειοψηφία, για να εκφραστεί. Πράγματι· η φιλοσοφική μελέτη της ιστορίας μπορεί να παράσχει ισχυρά συμπεράσματα σχετικά με το ηθικό δίκαιο μίας πολεμικής σύγκρουσης. Στην παρούσα ανακοίνωση υποστηρίζεται ότι ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία γίνει δεκτή μία συμφωνία σε σχέση με την ηθική αποτίμηση πολεμικών αναμετρήσεων, αυτή μπορεί να αφορά μόνο στη γενικότερη εικόνα. Διατρέχοντας στάσεις και αποφάσεις προσωπών, αναδεικνύεται στην ανακοίνωση, ότι το μέγεθος των ηθικών διλημμάτων που αντιμετωπίζουν τα δρώντα υποκείμενα στο πλαίσιο του πολέμου είναι δυσθεώρητο, γι' αυτό και στο ειδικότερο ζήτημα των επί μέρους αποφάσεων οι δύο πλευρές δεν είναι αμιγείς. Το καλό και το κακό -και αν δεν ισομοιράζονται- συνυπάρχουν, πάντως. Η αναγνώριση της εκάστοτε, γενικώς, «σωστής πλευράς» οδηγεί παραγωγικά στην αντίστοιχη προειλημμένη αποτίμηση των επί μέρους ειδικών συμπεριφορών και αποφάσεων. Ωστόσο, εάν οι τελευταίες εξετασθούν επαγωγικά δεν είναι βέβαιο ότι οδηγούν στο ίδιο γενικό συμπέρασμα.

Ράγια Θωμαή, Υποψ. Διδάκτωρ Φιλοσοφίας ΑΠΘ

Email: thomaragia@edlit.auth.gr

Το υψηλό στην τέχνη ως έκφραση κατάφασης στο ζην μέσα από το αισθητικό σμίλευμα του πολεμικού γίνεσθαι

Περίληψη

«Το κακό είναι το προϊόν της ικανότητας του ανθρώπου να κάνει αφηρημένο αυτό που είναι συγκεκριμένο». Η φράση αυτή του Jean- Paul Sartre, επαληθεύεται, δυστυχώς, μέσα από τις πολεμικές συγκρούσεις, τη βιαιότητα, την ωμότητα των ειδεχθών εγκλημάτων, τις γυναικοκτονίες, μέσα από όλες τις μορφές βίας (φυσικής, ψηφιακής) που καθιστούν την ανθρώπινη ύπαρξη ένα *punctum caecum* στον χωροχρονικό ρουν της ιστορίας.

Ο πόλεμος ως ύστατη μορφή βιαιότητας, οι άμεσες μορφές βίας, καθώς και οι υβριδισμοί κα-

κότητας επιπολάζουν εντός της πολλαπλότητας, διαμορφώνοντας μία ζοφερή αλήθεια, ά-σχημη με την κυριολεκτική σημασία, που αποκαλύπτει με τον πιο τρομακτικό τρόπο το κακό ως την ικανότητα του ανθρώπου να καθιστά άμορφο το μορφοποιημένο, καταστρέφοντας τόσο το ανθρώπινο, όσο και το φυσικό.

Η αλήθεια είναι άσχημη, όμως, έχουμε την τέχνη για να μη μας σκοτώσει η αλήθεια, όπως πίστευε ο Nietzsche. Πώς γίνεται, όμως, να συνυπάρχει η ασχήμια της αλήθειας, και μάλιστα της αλήθειας του πολεμικού *his et nunc*, με την ατέρμονη ωραιότητα της αισθητικής δημιουργίας; Πώς γίνεται το πολεμικό έρεβος να οδηγεί στην αισθητική διαύγεια; Μήπως, δεν είναι ο πόλεμος ως τέτοιος που συνιστά πηγή έμπνευσης, αλλά η ανάγκη κατάφασης στο ζην και η δυνατότητα οικείωσης της ειρήνης; Το δυναμικό υψηλό, το οποίο ο Kant θεωρούσε πως γεννιέται μπροστά σε μια φοβερή εκδήλωση της φύσης, σε συνθήκες βιαιότητας του πολέμου γεννιέται μπροστά σε μια φοβερή εκδήλωση του ανθρώπινου ως ανάγκη κατάφασης στη ζωτική ορμή μέσα από το αισθητικό σμίλευμα της τέχνης που αφυπνίζει, όπως είχε διατυπώσει ο Maurice-Merleau Ponty ένα νέο αισθητήριο όργανο, έναν νέο τρόπο αντίληψης που δεν ήταν δυνατός για εμάς στο παρελθόν.

Ρούπα Ευφροσύνη, Ιστορικός Εφαρμοσμένων Τεχνών και Ντιζάϊν

Email: hekirupa@gmail.com

Κατανάλωση και αισθητικές τάσεις στο περιθώριο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Περίληψη

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος υπήρξε για την Ελλάδα και τον ελληνικό λαό καταστρεπτικός και είναι λογικό εκ των υστέρων όλα να αναγιγνώσκονται μέσα από το πρίσμα της ανέχειας και του θανάτου. Εντούτοις η ανέχεια και ο θάνατος δεν ήταν καθολικές συνθήκες.

Κατά τη διάρκεια του Πολέμου διαμορφώθηκαν νέες αισθητικές τάσεις ενώ όσον αφορά την κατανάλωση, μολονότι οι εισαγωγές είχαν περιοριστεί σε ένα μικρό κλάσμα των προπολεμικών, σημειώνεται μία απρόσμενη ποσότητα εισαγόμενων ειδών πολυτελείας.

Η μελέτη επικεντρώνεται στη δεκαετία του 1940 αλλά συγκρίνει τα στοιχεία με τα αντίστοιχα προπολεμικά και μεταπολεμικά που ακολούθησαν με την αποκατάσταση της κανονικότητας στη δεκαετία του 1950. Παρουσιάζει: (α) Στοιχεία για τους καταναλωτές και την κατανάλωση στη δεκαετία του 1940 σε σύγκριση με τα αντίστοιχα προπολεμικά και μεταπολεμικά· (β) Τις νέες αισθητικές τάσεις που διαμορφώθηκαν στις εφαρμοσμένες τέχνες, αυτές καθ' αυτές (έκφραση ιδεολογίας, κάλυψη πρακτικών και συναισθηματικών αναγκών, επίδραση τεχνολογίας και οικονομίας), καθώς και σε σύγκριση με τις προπολεμικές και τις μεταπολεμικές· (γ) Συμπεράσματα για το μεταβατικό χαρακτήρα της κατανάλωσης και των αισθητικών τάσεων, ασυνέχεια αλλά και συνέχεια, διαφορές αλλά και ομοιότητες.

Σέμπου Ευαγγελία, Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης, Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης

E-mail: evangelia.sembou@hotmail.com ή esembou@gmail.com

Ο Πόλεμος στη Σκέψη του Εγέλου

Περίληψη

Η ανακοίνωση αυτή αμφισβητεί την άποψη του Karl Popper ότι ο Έγκελος τάσσεται υπέρ του πολέμου. Απεναντίας στην *Φιλοσοφία του Δικαίου* ο Έγκελος λέει ότι ο πόλεμος συμβαίνει σ' ένα αναρχικό διεθνές σύστημα, όπου δεν υπάρχει μία αρχή η οποία να διαιτητεύει μεταξύ των κρατών. Κάθε κράτος έχει συμφέροντα τα οποία ενδέχεται να θιγούν από κάποιο άλλο κράτος,

ενώ συχνά δεν είναι εύκολο να διακρίνει κανείς εάν πρόκειται για αθέτηση μίας συνθήκης ή για προσβολή της τιμής και αυτονομίας του κράτους. Ένα κράτος μπορεί να θεωρεί ότι θίγεται η τιμή του ακόμη και εάν το ζήτημα είναι μικρό, ενώ είναι πιο πιθανό να θιγεί όταν μετά από μία μακρά περίοδο ειρήνης επιδιώξει ν' αναπτύξει δραστηριότητα στο εξωτερικό. Το κράτος δεν μπορεί ν' ανεχθεί την ζημία, την οποία βλέπει ως ένα κίνδυνο που απειλεί από ένα άλλο κράτος. Για τον Έγελο, το κράτος είναι μία ηθική οντότητα και το δίκαιο ενσαρκώνεται στους κοινωνικούς και πολιτικούς του θεσμούς. Συνεπώς, το κράτος συμπεριφέρεται ως μία συγκεκριμένη οντότητα και όχι βάσει καθολικών (αφηρημένων) ηθικών προσταγών. Ο Έγελος θεωρεί ότι ο ισχυρισμός ότι η πολιτική που αντιτίθεται στην ηθική είναι λανθασμένη προϋποθέτει μία ανεπαρκή θεώρηση της ηθικής, του κράτους και της σχέσης του κράτους με την ηθική. Είναι σημαντικό πάντως πως για τον Έγελο ο πόλεμος είναι μία κατάσταση που πρέπει να έρθει σε τέλος. Κατά την διάρκεια του πολέμου τα άτομα συνειδητοποιούν ότι οι ζωές και οι περιουσίες τους είναι πεπερασμένες και ασήμαντες συγκριτικά με την «ηθική ενότητα» που είναι το κράτος. Για τον Έγελο, η σπουδαιότητα του πολέμου έγκειται στο ότι κάνει τα άτομα να ξεχνούν τα ιδιωτικά τους συμφέροντα και τα ενώνει σ' έναν κοινό σκοπό, τουτέστι την διάσωση του κράτους.

Σερμαμόγλου Γεωργία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Πατρών

E-mail: gs2g@virginia.edu

Υπάρχει δίκαιος πόλεμος; Μια σύγχρονη ανάγνωση της πλατωνικής θέσης

Περίληψη

Η παρουσίασή μου εξετάζει το ερώτημα αν υπάρχει δίκαιος πόλεμος. Το ερώτημα αυτό είναι διττό: προϋποτίθεται ένας γενικός ορισμός του δικαίου, και στη συνέχεια εξετάζεται αν ο πόλεμος μπορεί να περιγραφεί με τους όρους αυτού του ορισμού.

Σχετικά με τον ορισμό του δικαίου, υιοθετώ την πλατωνική θέση ότι ο αγαθός και δίκαιος άνθρωπος δεν μπορεί να προκαλεί βλάβη. Στο πρώτο βιβλίο της πλατωνικής Πολιτείας, ο Σωκράτης αμφισβητεί την παραδοσιακή αντίληψη ότι ο αγαθός άνδρας πρέπει να ωφελεί τους φίλους του και να βλάπτει τους εχθρούς του, ισχυριζόμενος ότι ο αγαθός δεν μπορεί να βλάπτει κανέναν. Αν, επομένως, ο πόλεμος προκαλεί βλάβη, τουλάχιστον με τον τρόπο που αυτή νοείται στην πλατωνική ηθική θεωρία, τότε κανένας πόλεμος δεν νομιμοποιείται.

Από την άλλη, επισημαίνεται σε διάφορα σημεία στο πλατωνικό έργο (όπως, για παράδειγμα, στον Χαρμίδη) ότι ο ίδιος ο Σωκράτης όχι μόνο μετέσχε σε πολέμους, αλλά επέδειξε και αξιοθαύμαστη ανδρεία. Θεωρούσε λοιπόν ότι ορισμένοι πόλεμοι δεν προκαλούν βλάβη; Κάτι τέτοιο είναι πιθανόν: ορισμένοι πόλεμοι ενδεχομένως εντάσσονταν στο πλαίσιο της δίκαιης τιμωρίας, η οποία, όπως εξηγεί ο Σωκράτης στον Γοργία, ωφελεί περισσότερο παρά βλάπτει τον τιμωρούμενο.

Με βάση, λοιπόν, την παραδοχή ότι ο δίκαιος δεν μπορεί να προκαλεί βλάβη, επανεξετάζω την έννοια της βλάβης, και επομένως το ερώτημα αν υπάρχει πόλεμος που δεν βλάπτει αλλά ωφελεί εκείνον που δέχεται την επίθεση. Εξετάζω, τέλος, τις συνέπειες που θα είχε η παραδοχή ότι ο πόλεμος συνιστά βλάβη σε κάθε περίπτωση. Αν δεν υπάρχει δίκαιος πόλεμος, καλούμαστε να επανεξετάσουμε κάθε μορφής έπαινο του νικηφόρου πολέμου ως εκδήλωσης ηρωισμού και μεγαλείου – όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση της εκστρατείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Η ΙΔΙΑ Η ΕΡΓΑΣΙΑ

Ξεκινάω με το απόσπασμα του Εβραίου Jonathan, μεταφρασμένο, με την άδειά του.

Εξετάζω επίσης την ειδική περίπτωση της αυτοάμυνας, η οποία ενέχει επίσης βλάβη, έστω και αν αυτή προκαλείται σε άμυνα.

Εν μέσω πολέμων στην ευρύτερη γειτονιά μας (Ουκρανία, Παλαιστίνη, Υεμένη) αλλά συγχρόνως και σε μια σειρά από χώρες για τις οποίες μαθαίνουμε ελάχιστα – όπως στο Σουδάν, την Αιθιοπία, τη Μπουρκίνα Φάσο, τον Νίγηρα, το Μάλι, μεταξύ άλλων, το ερώτημα αν είναι δυνατό να υπάρξει δίκαιος πόλεμος και υπό ποιες συνθήκες είναι πραγματικά επίκαιρο.

Σιδεράς Δημήτρης Αντ., Ομότιμος Καθηγητής καρδιολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Email: dimitris.sideris@gmail.com

Βιολογική ερμηνεία του πολέμου

Περίληψη

Θα προσπαθήσω να δείξω πώς οι φυσικοί και βιολογικοί νόμοι διέπουν τους πολέμους μεταξύ ανθρώπων. Ακατάλυτος νόμος της Φυσικής είναι της εντροπίας, της διαρκούς μεταβολής της τάξης σε αταξία. Σε κλειστό σύστημα όμως μπορεί η αταξία να γίνεται τάξη, δηλαδή δημιουργία. Συνοδεύεται από αύξηση της τυχαιότητας εκτός του συστήματος. Τα φυτά δημιουργούν τάξη, οργανικές ουσίες από τις ανόργανες. Τα ζώα επιβιώνουν αφαιρώντας ζωή από φυτά ή άλλα ζώα αναγκαστικά βίαια. Κάποια ζώα ζουν σε αγέλες, άλλα σε κοινωνίες, με κατανομή εργασίας, για κοινό σκοπό, τη δημιουργία αποθηκών που καλύπτουν περιόδους ένδειας. Τα αγελαία ζώα αναζητούν τροφή ώσπου να χορτάσουν. Τα κοινωνικά συνεχίζουν και μετά το χορτασμό τους για να γεμίζουν τις αποθήκες τους. Οι αντιπαραθέσεις μεταξύ αγελαίων ζώων δεν φθάνουν στη θανάτωση του ηττημένου, αφού δεν θα γίνει τροφή του νικητή, ενώ είναι επικίνδυνος. Στα κοινωνικά ζώα όμως υπάρχει ομαδική βία, πόλεμος, μεταξύ ομοειδών, για την απόκτηση αποθηκευμένων αγαθών. Μεταξύ μελισσών μπορεί να υπάρξει εξοντωτικός πόλεμος για το μάζεμα μελιού που χύθηκε έξω από την κυψέλη (λεηλασία). Το ίδιο μεταξύ μυρμηγκιών. Οι άνθρωποι ζώντας κοινωνικά έχουμε πάντοτε πολέμους, συνήθως δικαιολογώντας τους με ιδεολογίες. Η Αραβοϊσραηλινή σύγκρουση π.χ. ιδεολογικά στηρίζεται στις διαφορές μεταξύ των αδελφών Ισμαήλ και Ισαάκ. κληρονόμων της Γης της Επαγγελίας. Η αντιπαράθεση οξύνεται με τη γνώση ότι αυτή η γη φιλοξενεί τεράστιες ποσότητες πετρελαίου. Ένας τρίτος παγκόσμιος πόλεμος θα είναι ο τελευταίος. Η αποτροπή του μπορεί ίσως να γίνει με τη συνδρομή της τεχνητής νοημοσύνης. Για να μείνει αυτή υπηρέτρια του ανθρώπινου είδους, πρέπει να υπάρξει παγκόσμια ηγεσία που να επιλέγεται όχι με εκλογή, που συνδέεται με πελατειακή σχέση, αλλά με κλήρωση, τυχαία επιλογή εκπροσώπων από όλη την ανθρωπότητα.

Σταβέλας Απόστολος, Δρ Φιλοσοφίας, Επιστημονικός Υπεύθυνος Προγραμμάτων e-Learning ΕΚΠΑ
E-mail: stavelas@gmail.com

Για την ηδονή του πολέμου και της ήττας

Περίληψη

Για πολλές έννοιες, η αρχαιότητα μας κληρονόμησε μια δυϊστική αντίληψη κατανόησης του κόσμου και του εαυτού μας, μαζί –δυστυχώς– με πολλές και απατηλώς διαζευκτικές σχέσεις εννοουμένων, αφού στην πραγματικότητα αυτά δεν συνδέονται μεταξύ τους μονοσήμαντα διαζευκτικώς αλλά αλληλοδιαπλέκονται σε μεγαλύτερο βαθμό περιπλοκής –τουλάχιστον παρουσιάζονται μια σχέση αμφίδρομης υπαλληλίας.

Στο πλαίσιο αυτό, πολλοί φοβούνται τον θάνατο· άλλοι φοβούνται τη ζωή· κάποιοι, βέβαια –λιγότεροι– φαίνεται να φοβούνται και τα δύο. Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση της ειρήνης και του πολέμου. Ο πόλεμος, ωστόσο, ως ύψιστη σύγκρουση και ως πεμπτούσια της διαμάχης, προβάλλει πάντοτε ως ο ασφαλέστερος δρόμος προς τη συντριβή και το θάνατο, αδιάφορα κάθε φορά από το ποιος φαίνεται να είναι ο νικητής ή ο ηττημένος. Η δε άποψη, ότι η ευτυχέστερη έκβαση ενός πολέμου μπορεί να είναι μόνον η νίκη, είναι μεν ευρύτατα αποδεκτή, αλλά συχνά η νίκη δεν είναι κι απαραίτητη ως προς την επίτευξη των όποιων στόχων.

Όταν, ο Δούκας του Wellington ανέφερε μετά τη μάχη του Waterloo, ότι «η αμέσως μεγαλύτερη συμφορά μετά την ήττα σε μια μάχη είναι μια νίκη σαν αυτή», πέρα από την όποια πολιτικό-κοινωνική επίπτωση που ενδεχομένως υπνοούσε, ίσως κατανοούσε όχι μόνον, ότι οι «χαμένες» μάχες είναι εκείνες που αξίζει κάποιος να δίνει αλλά και ότι –ακόμη περισσότερο– το πραγματικό επίτευγμα είναι να απολαμβάνεις εκείνους τους πολέμους, που εκ των προτέρων γνώριζες, ότι επέπρωτο να χαθούν.

Πρόκειται για μια ιδιαίζουσα μορφή ειρήνης, απελευθέρως από τα φαντάσματα των νόθων επιγόνων της τυπικής της μορφής, όπως η απληστία της ευημερίας, η ύβρις, ο κακοήθης ναρκισσισμός, ο εγωισμός κι η αλαζονική έπαρση της άγνοιας. Πρόκειται για μια μορφή ειρήνης με ιδιαίτερες αρμονικές συγχορδίες – ήχους μιας συναυλίας τόσο μαγικής και διαφορετικής από οποιαδήποτε άλλη, όσο κι όμοιας προς τους απόκοσμους ήχους που η Deborah Franklin φέρεται να άκουσε ένα βράδυ του 1761 από το υδροκρυσταλόφωνο του συζύγου της.

Σταματέλος Γεράσιμος, Υποψ. Διδάκτορας Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
E-mail: stamatelosgerasimos@gmail.com

Πικρόχολοι πόλεμοι και «εις ἄντρον βαθύ Ειρήνη»: ο πόλεμος και η ειρήνη στη λογοτεχνία

Περίληψη

16^{ος} αιώνας. Στο έργο του Ραμπελαί *Γαργαντούας και Πανταγκρουέλ* εμφανίζεται μια ιδιότυπη, κωμικοτραγική φιγούρα: ονομάζεται βασιλιάς Πικρόχολος (Picrochole), και ο ομώνυμος πόλεμος (guerre picrocholine) που κηρύττει, οφείλεται... στην κλοπή μερικών λαγάνων. 19 αιώνας πριν, ο Τρυγαίος πληροφορείται απ' τον Ερμή πως ο Πόλεμος φυλάκιζε την Ειρήνη «εις ἄντρον βαθύ», και ετοιμάζεται να κοπανήσει σ' ένα γουδί όλες τις ελληνικές πόλεις επειδή... τα ζητάει ο οργανισμός τους.

Αυτά στην κωμωδία: χρονικώς ενδιάμεσα, ο Δάντης μοιράζει πλήθος αποθανόντων συγκαιρινών του μεταξύ Κολάσεως, Καθαρητηρίου και Παραδείσου, στη βάση της διαμάχης Γουέλφων-Γιβελλίνων, και ύστερα του εμφυλίου Λευκών και Μελανών Γουέλφων. Αρχές του 20^{ου}, και ο Προυστ επιστρέφει εμμονικά στον πόλεμο: ο κυριολεκτικά στρατευμένος Σαιν-Λου, οι απόψεις του ευφυούς βαρόνου ντε Σαρλύς περί πολέμου... Ακόμα και σ' ένα απ' τα κατεξοχήν μυθιστορήματα αυτοκαταστροφής (*Κάτω απ' το ηφαίστειο*), ο πόλεμος και η κοινωνική στράτευση παραμένει ένα απ' τα πιο κομβικά ζητήματα.

Θα δυσκολευτεί κανείς να βρει λογοτεχνία που δε σχολιάζει τον πόλεμο και την ειρήνη (πάντως, οι χιλιετίες που μεσολάβησαν από την εποχή της *Ιλιάδας* φαίνεται να ξεγύμνωσαν τον πόλεμο από τις περισσότερες εξυμνημένες «ηρωικές» διαστάσεις του). Τι έχουμε πράγματι μάθει, ιστορικά και περιπτωσιολογικά, για τον πόλεμο και την ειρήνη – υπάρχουν επίκαιρα και «αχρόνως ανεπίκαιρα» (Νίτσε) μαθήματα που φθάνουν ως το σήμερα; Αυτό είναι το θέμα αυτού του κειμένου.

Συμεωνίδης Θωμάς, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών

E-mail: thsymeonidis@asfa.gr

Σχήματα αρνητικότητας. Η αισθητική του πολέμου στους, Adorno, Derrida και Rancière

Περίληψη

Δύο είναι οι βασικές υποθέσεις στις οποίες θα στηριχθεί η ανακοίνωσή μου. Πρώτον, ότι η εμπειρία αλλά και η ιδέα του πολέμου εμπίπτουν στην έννοια της αρνητικότητας. Δεύτερον, ότι η αισθητική ως σκέψη αλλά και ως ορισμένο καθεστώς κατανόησης της τέχνης παρέχει σχήματα αρνητικότητας για την επεξεργασία καταστάσεων που συνδέονται με τον πόλεμο όπως ο θάνατος, ο πόνος, η καταστροφή. Με τον όρο *σχήμα αρνητικότητας* επιθυμώ να δηλώσω περισσότερο τις διαδικασίες σχηματοποίησης της αρνητικότητας, δηλαδή, τις δυνατότητες μετασχηματισμού της μέσα από τη χάραξη ζωνών απροσδιοριστίας, χώρων μετατόπισης, διαφοράς και ρευστοποίησης των ορίων ανάμεσα σε αρνητικό και θετικό. Για την καλύτερη κατανόηση της αισθητικής λειτουργίας των σχημάτων αρνητικότητας, θα αναφερθώ, συμπληρωματικά κυρίως, στον Theodor Adorno και το σχήμα της αρνητικής διαλεκτικής, στον Jacques Derrida και στο σχήμα *X χωρίς X* και στον Jacques Rancière και στο σχήμα της διαφωνίας (*dissensus*). Πιο συγκεκριμένα, στον Adorno το σχήμα της αρνητικής διαλεκτικής μπορεί να αναγνωριστεί ως διαμορφωτικό μιας αρνητικής αισθητικής όπου το αρνητικό δεν αφήνεται ποτέ να συνυπάρξει με το θετικό. Η μόνη αντιστροφή που δείχνει να επιτρέπει ο Adorno είναι ο υπαινιγμός του θετικού μέσα από την αισθητική μορφοποίηση του αρνητικού. Στον Derrida, το σχήμα *X χωρίς X* εντοπίζεται καταρχάς στο έργο του Maurice Blanchot και ικανοποιεί τη συνθήκη μιας ουδετερότητας, μιας αναστολής της αρνητικότητας. Τέλος, στον Rancière και με αναφορά κυρίως σε παραδείγματα από τη σύγχρονη τέχνη (Esther Shalev-Gerz, Alfredo Jaar) και τον κινηματογράφο (Pedro Costa) θα αναλυθούν πρακτικές αναδιανομής του αισθητού όπως η επιτελεστική χρήση σχημάτων λόγου και η αρχιτεκτονική χωροχρόνων.

Ταμπάκης Νίκος, Δρ. Φιλοσοφίας, Διπλ. Μηχ. ΕΜΠ

E-mail: ntam19@hotmail.com

Ο πόλεμος ως μορφή αλληλεπίδρασης και η ηρακλείτεια εκδοχή του

Περίληψη

Η έννοια «πόλεμος» θα προσεγγιστεί με την πιο γενική, φυσική και θεμελιακή έννοια «αλληλεπίδραση».

Τι άλλο παρά αλληλεπίδραση- πόλεμος μεταξύ εμβίων το αρχαίο κυνήγι! Και παρομοίως, κάθε μορφή ανθρώπινου πολέμου: σε πεδίο μάχης, διαπροσωπικών σχέσεων, ιδεών. Αλλά και «πόλεμοι» είναι οι συγκρούσεις φυσικών αντικειμένων, σωματιδίων έως μελανών οπών.

Από αυτή την άποψη, η *φυσική* έννοια της αλληλεπίδρασης καθιστά φυσική τη διάχυτη ύπαρξη του ηρακλείτειου «πολέμου». Αυτή η φυσικότητα περιθάλλει και την «αδιαφορία» του στωικού.

Η *ποιότητα* της αλληλεπίδρασης μεταφράζεται στο πόσο «κακός» ή «καλός» είναι ένας πόλεμος. Θα πρέπει δηλαδή να ληφθούν υπόψη τα προϊόντα της αλληλεπίδρασης, οι μετασχηματισμοί των εμπλεκόμενων μερών κ.λπ.

Επίσης, η αναζήτηση των αιτιών της αλληλεπίδρασης θα μεταφερθεί προς τις αιτίες του πολέμου. Εικάζεται η έννοια της *συμμετρίας* ως πρότυπο της *ειρήνης* και η «θραύση συμμετρίας» ως αιτία πολέμου.

Τζωρτζόπουλος Δημήτρης, Δρ. Φιλοσοφίας-συγγραφέας

E-mail: dtzortz@gmail.com

Η διαλεκτική πολέμου και ειρήνης στον Χέγκελ με επίκαιρες σημάνσεις

Περίληψη

Η παρούσα ανακοίνωση ενδιαφέρεται να δείξει πως η πολυσχιδής έννοια και πρακτική του πολέμου δεν είναι ένα πιθανό ή δεδηλωμένο εγχείρημα θανάτου για τον άνθρωπο, αλλά κοινό «πεπρωμένο» του, ιστορικά νομιμοποιημένο από το γεγονός ότι η έννοια του πολέμου είναι τόσο σύμφυτη στην ανθρώπινη φύση όσο και η ειρήνη. Πόλεμος και ειρήνη έτσι συνθέτουν μια ενιαία αντικειμενική πραγματικότητα, που εκάστοτε συγκροτείται ως ειρηνική ή πολεμική κατάσταση από το [και με βάση το] κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι της ανθρώπινης κοινότητας. Τούτο σημαίνει, μεταξύ άλλων, πως αυτή η πραγματικότητα έχει μια τέτοια δυναμική, ώστε η διαλεκτική ένταση πολέμου και ειρήνης να κονιορτοποιεί κάθε είδους υποκειμενικό ή ατομικό ηθικό *credo* και να εγγράφει στην ιστορία τις εκάστοτε αναδύμενες μορφές ζωής ως έμμεσα ή άμεσα αποτελέσματα πολέμου, διαμάχης, αγώνα, έριδας, σύγκρουσης και όχι ως προερχόμενα από οποιαδήποτε κοινωνική και πολιτική στασιμότητα, υποχώρηση, επανάπαυση, απάθεια, αδράνεια, αποτελμάτωση. Σημερινές –και όχι λιγότερο πρόσφατες– πολεμικές συγκρούσεις μαρτυρούν πως αφηρημένα κηρύγματα περί ειρήνης ή πολέμου αφαιρούν από τους λαούς και τις ανθρώπινες κοινότητες τη δυνατότητα πολεμικής ετοιμότητας, προκειμένου να πραγματώνουν την πραγματική τους ελευθερία.

Τριπουλά Ιωάννα, Φιλολόγος, Δρ. Φιλοσοφίας

E-mail: itripoula@ppp.uoa.gr

Η ηθική του πολέμου μέσα από την αρχαιοελληνική επική και δραματική ποίηση

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση εστιάζει στην ηθική του πολέμου, όπως παρουσιάζεται μέσα από την αρχαιοελληνική επική και δραματική ποίηση και, πιο συγκεκριμένα, τα ομηρικά έπη και επιλεγμένες τραγωδίες των τριών μεγάλων κλασικών, που επίσης άντλησαν από τους μυθολογικούς κύκλους. Η *Ιλιάδα* και τραγωδίες όπως ο *Αίας* και ο *Φιλοκτήτης* του Σοφοκλή, ή η *Ανδρομάχη* και η *Εκάβη* του Ευριπίδη, που εμπνέονται ή πάντως συνδιαλέγονται με τον τρωικό κύκλο, αλλά επίσης τραγωδίες που αντλούν από άλλες στιγμές της ελληνικής μυθολογίας, όπως η *Αντιγόνη*, ή οι *Πέρσαι* του Αισχύλου, προσφέρουν μια εκ των έσω ματιά στις πιο ενδιαφέρουσες πτυχές της αρχαιοελληνικής ηθικής του πολέμου, όπως το ποιος θεωρείται ενάρετος πολεμιστής, ποιες συμπεριφορές χαρακτηρίζονται ως ηθικές και βάσει τίνων κριτηρίων, ποιοι προβάλλονται ως πρότυπα ηθικής, ποια είναι η τύχη των αιχμαλώτων και ιδίως των γυναικών και κυρίως ποιος είναι ο ρόλος των θεών στην ηθική που επικρατεί στο πεδίο της μάχης και στον κόσμο εν γένει. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι υπάρχουν ορισμένες ηθικές σταθερές, τις οποίες οι άνθρωποι και κατεξοχήν οι πολεμιστές αναμένεται να ακολουθούν καθώς ισορροπούν μεταξύ της επιδίωξης της προσωπικής δόξας και του κοινού καλού. Η αρετή, ωστόσο, δε θεωρείται επαρκής συνθήκη για τη διασφάλιση μια ένδοξης ζωής, γιατί η μοίρα του καθενός καθορίζεται εν τέλει από τους θεούς. Ο άνθρωπος μπορεί μόνον να προσπαθεί και να ελπίζει ότι έχει αποδειχτεί ηθικά άξιος μπροστά στις προκλήσεις και στα προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε φορά το τέλος του, ωστόσο, θα αποδείξει αν πράγματι τα κατάφερε.

Τσιαντής Κώστας Ν., Ομότιμος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Ph.D.
Φιλοσοφία και Διδακτική της Τεχνολογίας
E-mail: cotsiant@live.com

Ο κόσμος της ειρήνης και του δικαίου στο πολιτικό όραμα του Τζον Κέννεντι και η ανάπτυξη διεθνών θεσμών για την πραγμάτωσή του

Περίληψη

Η εισήγηση αναζητά τις τομές στην πολιτική σκέψη που εμπεριέχει η ομιλία του Τζον Κέννεντι για την ειρήνη (1963). Στο πρώτο μέρος επισημαίνεται ο παράλογος ανταγωνισμός των υπερδυνάμεων στην παραγωγή όπλων μαζικής καταστροφής και η ιστορική ευθύνη των ηγετών για την ανθρωπότητα. Οριοθετείται κοινωνικά και μορφωτικά η έννοια της ειρήνης, ενώ ως αιτία του Ψυχρού πολέμου θεωρείται η στρατηγική της Σοβιετικής Ένωσης να επεκτείνει παγκόσμια τον κομμουνισμό. Ο Κέννεντι καινοτομεί τασσόμενος ενάντια στην Pax Americana και υιοθετώντας το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών μέσα σε κόσμο δημιουργικής ειρήνης και δικαιοσύνης. Προς τούτο αναπτύσσει πρωτοβουλίες για τον σταδιακό γενικό και πλήρη αφοπλισμό, την οικοδόμηση της αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ των εθνών, καθώς και την ανάπτυξη θεσμών που θ' αντικαταστήσουν τα όπλα. Δεν πρόλαβε ωστόσο. Το Νοέμβριο του 1963 δολοφονήθηκε και μάλιστα ενώ προωθούσε την πολιτική να ανακτήσει το πολιτικό σύστημα μέρος της ισχύος που είχε εκχωρήσει στο οικονομικό σύστημα (κεντρικές τράπεζες) με υπογραφή του προέδρου Ουίλσον (1913). Η καινοτομική πολιτική παρέμβαση του JFK δεν έχει ακόμα αναδειχτεί. Την κατανόησε όμως ο Νικήτα Χρουστσώφ, ηγέτης τότε της Σοβιετικής Ένωσης, και ζήτησε να γίνει γνωστή στον σοβιετικό τύπο. Η εισήγηση κλείνει με αναφορά στην επίδραση που είχαν οι ιδέες του JFK για την παγκόσμια ειρήνη και δικαιοσύνη. Αυτές αντανakλώνται σήμερα σε στοχαστές όπως: ο J.Habermas (ιδέα για το παγκόσμιο σύνταγμα), ο T. Pogge (θεωρία της παγκόσμιας αναδιανεμητικής δικαιοσύνης), ο J.Rawls (το Δίκαιο των λαών, το εφικτό μιας παγκόσμιας πολιτείας), καθώς και σε Έλληνες αγωνιστές μαραθνοδρόμους της ειρήνης, όπως ο Γρηγόρης Λαμπράκης (δολοφονήθηκε το Μάη του '63), αλλά και εξέχοντες πολιτικούς και φιλοσόφους, όπως ο Κωνσταντίνος Τσάτσος και ο Αριστόβουλος Μάνεσης.

Φίλη Χριστίνα Π., τ. Καθηγήτρια Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου
E-mail: xfili@math.ntua.gr

Ο Μεγάλος Πόλεμος όπως απεικονίστηκε από σημαντικούς ζωγράφους

Περίληψη

Ο Μεγάλος Πόλεμος αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για σημαντικούς ζωγράφους, οι οποίοι είτε ως στρατευόμενοι, είτε ως παρατηρητές στα πεδία των μαχών έδωσαν την δική τους έκφραση των πολεμικών γεγονότων με ηρωική ή προπαγανδιστική θέση ή ακόμα με πρωτοποριακή τεχνική.

Η απεικόνιση του πολέμου με μορφή αφηγήματος και έργων μεγάλων διαστάσεων, όπως του Ucello ή του Gérard έχει ξεπεραστεί και τώρα έχει καταστεί λιτή αλλά κυρίως ατομική, καθώς οι ζωγράφοι λαμβάνουν μέρος στον πόλεμο. Η εμφάνιση των καινούργιων όπλων θα υπογραμμιστούν στα έργα τους, τα οποία θα αναδείξουν ακόμα και την εκφραστική δύναμη της δυσμορφίας.

Ο P. Joune με λιτά μέσα απεικονίζει τη μάχη του Μοναστηρίου (1916) με τα απομεινάρια ενός αλόγου κάτω από το πανίσχυρο κανόνι, ο G.B. Scott παρουσιάζει τα εξαϋλωμένα σώματα μετά την έκρηξη της οβίδας, οι μακάβριες μορφές του O. Dix συναγωνίζονται σε φρίκη τις μορφές του Bosch. Η ρωσική πρωτοπορία θα συμμετάσχει και αυτή στον Μεγάλο Πόλεμο με τις αφίσες

του Κ. Malevitch (βλ. την λιθογραφία του με τον Κάιζερ), η Ν. Goncharova θα φιλοτεχνήσει τον τροπαιοφόρο Άγιο Γεώργιο, ενώ ο Ρ. Filonov, εκπρόσωπος του αντικυβισμού, ο οποίος το 1916 θα πολεμήσει στο ρουμανικό μέτωπο, θα φιλοτεχνήσει τον πίνακα, ο Γερμανικός πόλεμος, ο επονομαζόμενος ρωσική Γκουέρνικα. Λίγα χρόνια πριν τον θάνατό του ο R. Magritte θα απεικονίσει το 1964 τον Μεγάλο Πόλεμο με μια κομψή ασπροντυμένη γυναίκα, με πρόσωπο καλυμμένο από μενεξέδες, νυφικό μιας αιώνιας χήρας ή μνηστής, που παραμένει μόνη της μπροστά στην απεραντοσύνη της θάλασσας.

Χάρακας Χαρίλαος, *Docteur d'État en droit, Paris II, Sorbonne, Panthéon*

E-mail: charakas@otenet.gr

Η Πολεμολογία στην υπηρεσία τής Ειρήνης

Περίληψη

Το δίπολο «Πόλεμος και Ειρήνη» στον τίτλο τού επικείμενου Πανελλήνιου Συνεδρίου της Ε.Φ.Ε., συνιστά ένα εμβληματικό παράδειγμα «Διαλεκτικής των φαινομένων»¹, όχι τής Φύσης αλλά τής Κοινωνίας. Βιωματικά και εμπειρικά, γνωρίζουμε ότι ο πόλεμος και η ειρήνη είναι ένα διαρκές εναλλασσόμενο κοινωνικό φαινόμενο, όπου ο πόλεμος είναι ένα «κακό» (συνοδευόμενο όχι μόνο από φρικαλεότητες, αλλά και ανέλπιστες ευκαιρίες και άλματα προόδου), ενώ η ειρήνη είναι ένα «καλό», ένα ύψιστο κοινωνικό αγαθό, μια ευκαταία κατάληξη τής ανθρωπότητας. Προς αυτή την κατεύθυνση και με αναφορά στον Gaston Bouthoul, επικαλούμεθα την «Πολεμολογία»² του, την οποία ανέδειξε ως ιδιαίτερο κεφάλαιο τής Γενικής Κοινωνιολογίας ως εμβληματικό παράδειγμα της «δυναμικής» Κοινωνιολογίας. Η «Πολεμολογία» τού G.B., χωρίς να παραμελεί την γενικότερη επιστημονική προσέγγιση των θρησκευτικών, φιλοσοφικών, πολιτικών, νομικών και λοιπών δοξασιών, επικεντρώνει την προσοχή της στην μελέτη της «δυναμικής» πλευράς τής Κοινωνίας, παρακολουθεί όλα τα «σημεία» και τις «ενδείξεις» που οδηγούν στον πόλεμο και οργανώνει μια συστηματική «διαδικασία» πρόληψης και αποσόβησης αυτών, ώστε ν' αποτραπεί ο πόλεμος και να αποσοβηθούν όλες οι δυσμενείς επιπτώσεις: δημογραφικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και άλλες, προς τον σκοπό να διατηρηθεί και να εμπεδωθεί η ειρήνη και να στραφούν προς αυτήν όλες οι εκφάνσεις και λειτουργίες του ανταγωνισμού και των συγκρούσεων που προοιωνίζουν τον πόλεμο.

Η Πολεμολογία τού G.B., προσθέτει στο ρωμαϊκό πρόταγμα «εάν θέλεις ειρήνη προετοιμάσου για πόλεμο», το πρόταγμα του «αν θέλεις ειρήνη, μάθε τί ακριβώς είναι ο πόλεμος» και υπ' αυτήν την έννοια δεν είναι επιστήμη, τέχνη, τύπου Clausewitz όπως αυτή εξελιχθείσα διδάσκεται στις στρατιωτικές σχολές, αλλά αποτελεί γενική θεωρία και διεπιστημονική προσέγγιση τού φαινομένου του πολέμου και συνεχή παρακολούθησή του προς αποσόβηση αυτού, με απώτερο στόχο να υπηρετήσει όχι έναν αφεληή συγκυριακό «ειρηνισμό», αλλά μια καντιανή αιώνια ειρήνη (Zum ewigen Frieden) (1795 μ.Χ.), με βάση όχι τα απεχθή συναισθήματα που γεννά ο πόλεμος, αλλά τον Λόγο που αποτελεί σταθερή επίκληση από τον Διαφωτισμό. Και ναι μεν μπορεί το στοχαστικό σχεδιάσμα του Kant να διαψεύστηκε στα χρόνια που ακολούθησαν, όμως τα συντρίμια

¹ Δανειζομαι την φράση από το εξαιρετικά ενδιαφέρον άρθρο «Από την διαλεκτική των φαινομένων στην διαλεκτική των νοουμένων και από τον Ηράκλειτο στους Ελεάτες» της Δρ. Γραμματικής Αλατζόγλου-Θέμελη που δημοσιεύθηκε στο 137 τεύχος της Ουτοπίας, του Ιουλίου – Σεπτεμβρίου 2021.

² Από το εντυπωσιακά ογκώδες έργο τού Gaston Bouthoul, καθηγητή Κοινωνιολογίας στο Παρίσι το δεύτερο ήμισυ τού 20ου αιώνα, κάνω μνεία: α) *Les guerres, éléments de Polémologie*, Paris Payot, 1951 β) *Traité de Polémologie. Sociologie des Guerres*, Paris, Payot, 1970 γ) *Essais de Polémologie*, 1976. Denoël Gonthier – Coll. Méditations

της θηριωδίας του Β' Π.Π. οδήγησαν την Ευρώπη από το 1950 και μετά σε μια ειρηνική και δημοκρατική διαδικασία, που θύμιζε συχνά την καντιανή ευχή. Η ασφάλεια όμως της Ε.Ε. δεν επιτυγχάνεται αυτόνομα από την ίδια, γεγονός που αφήνει εκτεθειμένη την Ειρήνη της στις κρίσεις των παγκόσμιων γεωπολιτικών συγκυριών, με πλανητικές, δυστυχώς, συνέπειες.

Χαρίτος Ιωάννης, Μεταπτυχιακός φοιτητής φιλοσοφίας ΕΚΠΑ

E-mail: jean.charitx@gmail.com

Η κριτική της βίας στον Walter Benjamin: Θέσεις, κριτικές και προτάσεις στο περί βίας ερώτημα σήμερα

Περίληψη

Ως ερευνητικός στόχος της παρούσας προσέγγισης τίθεται η ανάλυση της Βίας σε σχέση με το Δίκαιο και τη Δικαιοσύνη. Σε θεωρητικό επίπεδο η εισήγηση θα βασιστεί στη σκέψη του Γερμανού φιλοσόφου Walter Benjamin και συγκεκριμένα στο δοκίμιό του Για μια κριτική της βίας. Η βία ως θεμέλιο και εγγυητής του δικαίου, η βία που θεσπίζει το καινούργιο δίκαιο, η ίδια η έννοια της ιστορίας είναι συνυφασμένη στην σκέψη του Benjamin με μια συνεχιζόμενη διακύμανση, μια διαρκή ταλάντωση της βίας, της θέσπισης του δικαίου και της βίας που χρησιμοποιεί το δίκαιο για να διατηρηθεί. Η αιώνια αυτή επανάληψη της βίας του δικαίου, θα οδηγήσει τον Benjamin να θεωρήσει το δίκαιο ως μέσο για την εγκαθίδρυση εξουσιαστικών σχέσεων πάνω στις ανθρώπινες σχέσεις, ο Benjamin, κατά τον Jacques Derrida, έχει γράψει ένα στοιχειωμένο κείμενο, διότι εκμηδενίζει το δίκαιο, κάτι που ο Derrida στο βιβλίο του Ισχύς Νόμου θα προσπαθήσει να αποτρέψει. Στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να φωτίσουμε σημαντικές θέσεις και κριτικές του Derrida για τη βία, τη δικαιοσύνη και το δίκαιο και τέλος θα διερευνηθεί το περί βίας ερώτημα σε μια συνθήκη πολέμου στο υπάρχον καθεστώς της υπερπραγματικότητας.

Χατζόπουλος Ι.Ν., Ιωάννης, Ομότιμος καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου

E-mail: ihatz@aegean.gr

Πόλεμος και Ειρήνη από Μαθηματική Άποψη

Περίληψη

Ο πόλεμος μπορεί μαθηματικά να θεωρηθεί σαν συνέπεια του ανθρώπινου λάθους. Συνεπώς, η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην ανθρώπινη νόηση η οποία καθορίζει την συμπεριφορά του ανθρώπου και τα λάθη στα οποία υποπίπτει και καθορίζουν τις πράξεις του. Προτείνεται ένα μαθηματικό μοντέλο νόησης από υλικό που υπάρχει στην Πολιτεία του Πλάτωνα και τα Ηθικά Νικομάχεια του Αριστοτέλη. Λαμβάνεται υπόψη η ιδανική κοινωνία η παιδεία της οποίας θεωρείται θεραπεία του πνεύματος, είναι σε αρμονία με τη Φύση, καλλιεργεί την αίσθηση του ωραίου, και στοχεύει στον ενάρετο άνθρωπο. Επίσης λαμβάνεται υπόψη ότι για την ομαλή λειτουργία των οντοτήτων στη Φύση υπάρχουν νόμοι που είναι υποχρεωτικοί, όπως είναι η βαρύτητα, και κανόνες οι οποίοι έχουν όρια ανοχής και εξαιρέσεις για να υπάρχει ποικιλότητα και εξέλιξη. Ο μεγαλύτερος κανόνας είναι αυτός της ισορροπίας, που εκφράζεται με μαθηματικές εξισώσεις, και εμπεριέχει σχεδόν όλους τους κανόνες. Λαμβάνεται υπόψη ότι σωστό και λάθος συνυπάρχουν σε κάθε εκδήλωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, είναι ποσά αντιστρόφως ανάλογα, και παραδεχόμαστε το σωστό όταν το λάθος είναι κάτω από ένα κατώφλι. Συνεπώς, το ανθρώπινο λάθος προκύπτει σαν απόκλιση πέραν των ορίων ανοχής των κανόνων και μπορεί να έχει θετικό ή αρνητικό πρόσημα γύρω από το μηδέν. Με βάση την λειτουργία της νόησης ορίζονται οι έννοιες

της ελευθερίας, της προκατάληψης και της δημοκρατίας. Η πραγματική κοινωνία θεωρείται να αποτελείται από ομάδες με διαφορετική προκατάληψη η αντιπαράθεση των οποίων μπορεί να οδηγήσει σε πόλεμο. Ένας τρόπος να υπάρξει ειρήνη είναι όταν οι ομάδες προκατάληψης τοποθετούνται ως προς το λάθος τους συμμετρικά γύρω από το μηδέν και μπορεί να είναι ευσταθής ή ασταθής.

Χριστοδούλου Ιωάννης Σ., Δρ Φιλοσοφίας, Λέκτωρ Φιλοσοφίας, Τμήμα Κλασικών Σπουδών και Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

E-mail: christodoulou.s.ioannis@ucy.ac.cy

Φιλοσοφία της μη σύγκρουσης: μια φιλοσοφία της παιδείας για την ειρήνη

Περίληψη

Το ώριμο αίτημα της ανθρώπινης σκέψης για την ειρήνη, τέθηκε πρώτα, με δυνητικά σύγχρονους όρους, από τον Immanuel Kant, στο δοκίμιό του για την *Αιώνια ειρήνη*. Ακολούθησε, με τη δική του, σημαίνουσα συμβολή, ο J. Dewey. Με όντως σύγχρονους όρους επιχειρήσαν να θέσουν το ζήτημα, μεταξύ άλλων, ο Rawls και ο Habermas, αναφερόμενοι στον Kant. Επειδή δεν αποτέλεσε η σκέψη τους, όπως και αρκετών άλλων, ικανό εφαλτήριο για την επιδίωξη της διαρκούς ειρήνης, στη σύγχρονη έρευνα διατυπώνονται εύλογοι προβληματισμοί για μια φιλοσοφική αρχή - οδηγό μιας φιλοσοφίας της παιδείας, η οποία θα μπορούσε να παραγάγει ορατές συνθήκες εξοικείωσης της ανθρώπινης σκέψης με την αποφασιστικότητα για την ειρήνη. Έτσι, φιλόσοφοι όπως ο J. S. Page (2004), στοιχειοθετούν επιχειρήματα για τη διατύπωση μιας τέτοιας αρχής.

Στην ανακοίνωσή μου θα επιχειρήσω την εν λόγω διατύπωση: Ο πόλεμος είναι αναπόφευκτος, παρόλο που δεν αποτελεί ανάγκη, γιατί τα άτομα δεν μπορούν να επιλέξουν να μην πολεμήσουν. Η διατομική σύγκρουση, όμως, δεν είναι αναπόφευκτη, παρόλο που αποτελεί ανάγκη. Ζητούμενο είναι η υποκατάσταση της ανάγκης για σύγκρουση λόγω της μη αναγνώρισης με την ανάγκη για αναγνώριση μέσω της μη σύγκρουσης. Έτσι, φιλοσοφικά, μπορεί να ανασχεθεί ένας πόλεμος, προοπτικά, αν αναγνωριστεί μια τέτοια αρχή εκπαίδευσης, γιατί ο πόλεμος αρχίζει από την ατομική ανάγκη για σύγκρουση όσων έχουν τη δύναμη να ξεκινήσουν έναν πόλεμο.